
vera humski

**pregled povijesti
muzeja u hrvatskoj**

**19. i 20. stoljeće (do 1945)
s bibliografijom**

Muzejski dokumentacioni centar
Zagreb • Jugoslavija

YU ISSN 0350 • 2635

UVOD

U znanstvenom radu osobitu važnost ima bibliografija.

Predmet i opseg pojma bibliografije mijenjali su se u određenim razdobljima razvoja znanosti i kulture pa je tako nastalo i mnoštvo definicija, ali nijedna nije u potpunosti prihvaćena.

Današnje shvaćanje pojma bibliografije najviše se podudara s učenjem vodećeg francuskog bibliografa Luise Malclès, bibliotekarke na Sorbonni. Prema njoj bibliografija kao proces rada jest stručno-znanstveni rad na istraživanju, popisivanju, opisivanju i klasifikaciji tiskanih publikacija, a kao rezultat rada bibliografija je popis tiskanih publikacija, sastavljen i klasificiran prema određenim pravilima.¹

Znanstveni rad zahtijeva sastavljanje bibliografskih popisa prema različitim karakteristikama, što je i razlog razvitka više vrsta bibliografija.

Po svojim glavnim karakteristikama bibliografija može biti opća ili specijalna, odnosno stručna te retrospektivna ili tekuća.

Rad na prvim bibliografijama iz područja muzejske i muzeološke problematike počeo je tek poslije II svjetskog rata. Naglim porastom broja muzejskih ustanova i stručne muzeološke literature i u nas, osjećala se potreba za stručnim informacijama.

Tekuće bibliografije donosili su najprije pojedini stručni muzeološki časopisi kao prilog. Ubrzo se pokazala potreba za izdavanjem i jedne tekuće međunarodne bibliografije o djelatnosti i organizaciji muzeja i o teoretskim muzeološkim pitanjima.

Prvi pokušaj takve bibliografije učinio je Centar muzeološke dokumentacije ICOM/UNESCO u Parizu izdavši 1956. u malom broju primjeraka materijal za 1951. i 1952. godinu.

Istovremeno počinje 1955. u Čehoslovačkoj izlaziti u okviru časopisa »Muzeum« koji izdaje Kabinet muzealne i vlastivedneje práce pri Slovenskom narodnom muzeu u Bratislavi, nacionalna muzejska i muzeološka bibliografija pod naslovom »Prehľad muzeologickej literatury«, a već 1961. kao dodatak istom časopisu međunarodna bibliografija pod nazivom »Vyberova zahranična bibliografia muzealnych zbornikov, časopisova monotematických publikácii došlych do Slovenskeho muzea v Bratislave« za 1958. i 1959. godinu. Od 1962. izlazi redovito kao »Vyberova bibliografia zahraničnej muzeologickej literatury«, ali sada već u suradnji s Narodnim muzejom u Pragu.

Od 1969. izdaje Kabinet muzejni prave pri Narodnim muzeu u Pragu, kao dodatak časopisu »ICOM News«, bibliografiju pod naslovom »International Museum Bibliography«. Taj je posao ICOM povjerio čehoslovačkim muzeolozima zbog mnogogodišnjeg iskustva u bibliografskom radu koji se provodio u muzeološkim kabinetima u Pragu i Bratislavi.

U Hrvatskoj je poslije oslobođenja, a na inicijativu dra Antuna Bauera, počeo rad na retrospektivnoj bibliografiji periodike za područje likovnih umjetnosti i srodnih struka. U vremenu od 1951. do 1957. objavljeno je 20 svezaka (kao rukopis), u kojima su obrađene novine i časopisi za razdoblje od 1828. do 1945. godine. Dio materijala odnosi se na galerije, arheološke i umjetničke muzeje.

Nakon osnutka Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda (god. 1950), već slijedeće godine počinje rad na retrospektivnoj bibliografiji jugoslavenske periodike od početka 19. st. do 1945. godine. Tu je obrađena i bibliografija članaka o osnivanju i radu muzeja svih struka. Podaci o arheološkim i historijskim muzejima objavljeni su u *Bibliografiji*, knjige VIII-X, a bibliografija likovnih umjetnosti, koja obuhvaća galerije i umjetničke muzeje, u knjizi XII.

Tekuću bibliografiju članaka o muzejima u Hrvatskoj objavila je Miroslava Despot u časopisu »Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske« za razdoblje od 1945. do 1953. a Branko Pleše za razdoblje od 1954. do 1965. godine.² Od 1968. na tekućoj bibliografiji radi Muzejski dokumentacioni centar u Zagrebu koju objavljuje u časopisu »Muzeologija«.³

Predmet ove radnje je retrospektivna stručna bibliografija periodike iz područja muzejske problematike i djelatnosti muzeja u razdoblju od početka 19. st., odnosno od osnivanja prvih javnih muzeja u Hrvatskoj do 1945. godine.

Bibliografija je anotirana, a po opsegu je iscrpna bez obzira na količinu i kvalitetu (bilješke, vijesti i sl.), dakako ne u idealnom smislu, jer je to nemoguće postići.

Bibliografske jedinice raspoređene su po abecednom redu anonimnih i poznatih autora. Članci istog autora svrstani su kronološkim redom. Izrađen je analitički predmetni indeks.

Kao osnova za bibliografske podatke poslužila mi je građa sakupljena u Odjelu Bibliografije Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda i Bibliografija za umjetnost i srodne struke dra Antuna Bauera, koju sam znatno dopunila podacima uzetim izravno iz periodike.

Građa za ovu radnju nalazi se u periodici pohranjenoj u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, Knjižnici JAZU i u knjižnici JLZ.

Na temelju podataka iz priložene Bibliografije prikazano je osnivanje i rad muzeja u Hrvatskoj do 1945. godine, a današnje stanje dato je prema podacima iz novije literature.

PRIKAZ OSNIVANJA I RADA MUZEJA U HRVATSKOJ DO 1945 GODINE

Sabiranje različitih predmeta i stvaranje zbirki ratnih trofeja, oružja, nakita, novca, slika i sličnog ima dugu povijest i ono je uvijek bilo motivirano određenom namjerom, koja je sazrijevala u svijesti ljudi kao odraz njihovih životnih uvjeta i potreba, pa tako i zbirke, a kasnije i muzeji jasno odražavaju društvene, političke i ekonomske prilike naroda ili sredine u kojoj su nastali.

U doba srednjovjekovnog feudalizma u mnogim vlastelinskim dvorcima pohranjene su i čuvane uz knjižnice i najraznovrsnije zbirke povijesnih i prirodnih rijetkosti, a riznice u samostanima i crkvama, kako u Evropi tako i u nas. Te su zbirke, skupljene prema ukusu i potrebama ondašnjeg vremena, služile ne samo za reprezentaciju nego i za razvijanje kulture vladajućeg sloja feudalnog društva. Kasnije se krug sabirača i zbirki proširuje i na humanističku prosvijećenu elitu građanskih patricija i intelektualaca.

U Hrvatskoj u XVI i XVII st. nastaju privatne zbirke antiknih spomenika i novca najprije u primorskim gradovima, a onda i u unutrašnjosti. Spomenut ću samo neke. Humanista Dmine Papalić (o. 1510) u Splitu stvara prvi lapidariji uzidavajući u atrij svoje palače dijelove antiknih spomenika s natpisima iz Solina koje je tamo skupljao zajedno s Markom Marulićem (1450—1524). U Dubrovniku liječnik Đuro Baglivi (1668—1707) i polihistor Ivan Aletin (1670—1743) posjeduju vrijedne numizmatičke zbirke i zbirke prirodnih rijetkosti. Liječnik Ante Danielli (Tommasoni) u XVIII st. u Zadru posjeduje bogatu zbirku prirodnih rijetkosti i slika, a skupljajući starine po zadarskom području, osobito u Ninu, u svojoj je kući stvorio (o. 1750) mali arheološki muzej. Dragocjena je bila zbirka grofova Zrinskih u Čakovcu oko 1660. godine. U Zagrebu je Pavao Ritter Vitezović (1652—1713) u svojoj kući uredio mali muzej koji je nažalost 1706. izgorio. Nadbiskup Bizza uređuje 1750. u Splitu u atriju svoje palače *Museum spalatinum archiepiscopale*, gdje izlaže rimske natpise.⁴

U Osijeku je Andrija Sabadoš (o. 1782) skupio vrijednu zbirku rimskog novca iz kovnica u Siscii i Sirmiumu, a u starom frankopanskom gradu na Trsatu, grof Laval Nugent (1707—1862) je uredio 1838. bogatu zbirku antiknih skulptura i zbirku grčkih vaza.

Zahvaljujući interesu i radu sabirača sačuvani su mnogi naši kulturno-povijesni spomenici, ali su sve te zbirke bile pristupačne samo malom broju ljudi.

Razvitkom nauke i buđenjem nacionalne svijesti pojedinih naroda, javlja se i potreba za stvaranjem ustanova, koje bi skupljale, proučavale i izlagale zbirke predmeta sa svrhom da dadu sliku povijesnog razvoja, kulturnog života ili elemenata prirode određenog područja ili naroda.

Prvi muzeji javnog značaja u zapadnoj Evropi nastaju u drugoj polovici XVIII st. u vrijeme stvaranja privatnih lapidarija, numizmatičkih i drugih zbirki, unatoč teškim prilikama, u kojima je naš narod živio, osobito od vremena turske dominacije na Balkanu, nismo zaostali za tadanjom zapadnom Evropom. Drugačije je bilo u nas s osnivanjem javnih muzeja.

U Hrvatskoj kulturna i nacionalno-politička uloga muzeja nije bila u skladu s tadanjim političkim prilikama, pa je i osnivanje muzeja počelo sa znatnim zakašnjenjem. Dokaz toj tvrdnji je činjenica da je od zaključka Sabora o osnivanju Narodnog muzeja u Zagrebu 1836. do potvrde Pravila Muzeja od bečke vlade prošlo 30 godina, a da je do tada osnovan samo jedan javni muzej. Bio je to Arheološki muzej u Splitu 1818. godine. Prije su mnoge dragocjenosti i vrijedni arheološki nalazi punili zbirke muzeja u Beču i Pešti.

Godine 1834. počinju prva iskapanja u Solinu, a time i prvo sistematsko sabiranje i čuvanje kulturnih spomenika u Hrvatskoj.

I u XIX st. pojedinci sabiru starine i prirodne rijetkosti i stvaraju privatne zbirke, od kojih su mnoge kasnije poslužile kao osnova za osnutak određenog muzeja.

Kroz cijelo XIX st. osnivanje muzeja, kao i njihov rad, bio je usmjeren na arheologiju i prirodne nauke, jer je to područje za tuđinske vlasti bilo manje opasno.

Potkraj XIX st. osnovan je Domorodni muzej u Dubrovniku (1872), Gradski muzej u Osijeku (1877), Muzej hrvatskih spomenika u Kninu (1893) i Šumarski muzej u Zagrebu (1898). Prvi kulturnohistorijski muzej, Muzej za umjetnost i obrt, otvoren je već 1880. u Zagrebu, a galerija slika 1884. zaslugom biskupa Strossmayera.

Početak ovog stoljeća osnivaju se u Zagrebu Hrvatski školski muzej (1901), Trgovačko-obrtnički (1904), Muzej grada Zagreba (1907) i provode se pripreme (1911) za osnutak Gradskog muzeja u Karlovcu.

Poslije I svjetskog rata, uz Etnografski muzej u Zagrebu (1919) osnivaju se u pokrajini manji muzeji, osobito povodom proslave 100 godišnjice Hrvatskog kraljevstva 1925. kao u Šibeniku, Varaždinu, Slavonskoj Požegi.

Godine 1934. osniva se Gradski muzej u Slavanskom Brodu i Sušaku, 1937. u Petrinji, a 1939. u Zagrebu Dijecezanski muzej kao prvi crkveni muzej.

Tako su 40-tih godina u Hrvatskoj osim u Zagrebu i Splitu, još u dvadesetak gradova u pokrajini postojali muzeji koji su započeli sistematski prikupljati i čuvati našu kulturnu baštinu.

Taj rad prekinuo je II svjetski rat i mnoge su muzejske zbirke stradale ili sasvim nestale pa je nakon oslobođenja uloženo mnogo truda da se pojedini muzeji obnove ili čak ponovno osnuju.

BAKAR

Gradski muzej

Društvo »Braće Hrvatskog zmaja« 1934. uputilo je molbu općini grada Bakra da ustupi stari Frankopanski grad i kuću Katarine Zrinske za uređenje Gradskog muzeja. Općina je molbi udovoljila i Društvo je započelo višegodišnjim radom, brigom i nastojanjima oko uređenja Kaštela i osnutka, sada već trećeg muzeja.⁵

U Bakru je Emilij Laszowski održao i predavanje 5. ožujka 1938. o važnosti tog grada u prošlosti i o zamisli osnivanja i uređenja Historijskog muzeja za grad Bakar, Vinodol i Gorski kotar, odnosno za područje od Grobnika do Ledenica.

Laszowski predlaže da se Muzej osnuje od starina koje posjeduje Gradska općina, te darovima građana, župnih dvorova i crkava, a od starina, osobito rimskih, koje su potkraj 19. st. zaslugom Šime Ljubića iskopane u Bakru i pohranjene u Arheološkom muzeju u Zagrebu, načinili bi se odljevi. Poslije predavanja Društvo je održalo u Gradskoj vijećnici sastanak i dogovor o obnovi Kaštela. Izabran je i Odbor: Romano Prodan i Nikola Štefanić za obnovu, a Matija Mažić za skupljanje starina. Na žalost predmeti skupljeni prije II svjetskog rata ili su propali ili su poklonjeni Gradskom muzeju u Sušaku.⁶

Muzej je osnovan tek 1947. kada je rad oko prikupljanja starina povjeren dru Ivi Marochiniju, a smješten i otvoren 17. IX 1949. u jednoj patricijskoj kući iz XVII st.

Zbirke muzeja daju pregled kulturne povijesti Bakra s naglaskom na bogatu pomorsku prošlost grada.

BIOGRAD NA MORU

Arheološka zbirka

Biograd, glavni grad hrvatske države u XI st. vrlo je rano privukao pažnju historičara i arheologa koji su već krajem prošlog stoljeća počeli sabirati arheološki materijal i spremati ga u zgradu općine. Godine 1928. ugovorom između Oblasnih odbora zagrebačke i splitske oblasti i Hrvatskog starinarskog društva u Kninu o preuzimanju brige i uzdržavanja kninskog Muzeja hrvatskih spomenika bila su osigurana i sredstva za iskapanja starina iz doba narodnih vladara u Biogradu i okolici te osnivanje Muzeja i gradnja muzejske zgrade.

Godine 1929. pripreme su prekinute »šestojanuarskom diktaturom«. Od gradnje muzejske zgrade se odustalo, ali 1931. kninsko Hrvatsko starinarsko društvo obavlja iskapanja crkve Sv. Marije i jedne grobnice iz X st. Od nađenih starina odlučilo se u Biogradu osnovati »Drugi muzej hrvatskih spomenika«.

Za osnivanje i uređenje zbirke muzeja hrvatskih spomenika velike zasluge imao je don Kazimir Perković, a osobito je zaslužan za spašavanje hrvatskih starina za vrijeme II svjetskog rata.

Arheološka zbirka u Biogradu na moru ponovno je uređena i otvorena 1. svibnja 1954.⁷ i danas je dio Zavičajnog muzeja. U stalnom prostoru izloženi su,

osim arheološkog materijala, hidroarheološki nalazi s potonulog broda iz XVI st. kod otočića Gnalić te zbirka NOB-a.

Muzej Baltazara Bogišića

U rodnoj kući Baltazara Bogišića u Cavtatu, privremeno je 30. IX 1909. otvoren Bogišićev muzej, iako sve zbirke nisu bile uređene.

Godine 1920. Bogišićeva sestra Marija Pohl-Bogišić osnovala je zakladu »Bogišićeva Biblioteka i Muzej« uz izričiti zahtjev da te dvije ustanove ostanu u gradu Cavtatu. Imenovala je Peru Matijaševića i Stjepana Račića izvršiocima oporuke. Godine 1921. financijsko odvjetništvo u Dubrovniku sastavilo je zakladno pismo, ali izvršiocima oporuke zbog odsutnosti i spriječenosti pismo nisu potpisali. Kako se ni zbirke nisu uređivale, 1931. godine Ministarstvo prosvjete u Beogradu zatražilo je da se Biblioteka i Muzej prenesu u Beograd. Nastao je spor koji je Državni Savjet riješio 1932. u korist grada Cavtata.

Uz zbirke iz Bogišićeve ostavštine (zbirka crnogorskih grbova, zbirka oružja i numizmatička) u Muzej su kasnije smještavani i predmeti koji su nađeni prilikom arheoloških iskapanja rimskog grada Epidaura.

Danas Muzej ima arheološku, numizmatičku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku, a pod upravom je Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku.

ČAKOVEC

Muzej Međimurja

Već 1930. godine predlagalo se osnivanje i smještaj Gradskog muzeja u starom gradu Zrinskih u Čakovcu, a 1933. počelo se i s pripremama za osnutak Muzeja koji bi sabirao i čuvao starine grada Čakovca i čitavog područja Međimurja. Do ostvarenja je došlo tek poslije II svjetskog rata.

Godine 1947. Gradski NO pokreće akciju osnivanja Muzeja, ali je tek 1953. priređena kulturnohistorijska izložba, kojom je Muzej i osnovan, a uređen i otvoren 1955. u prostorijama staroga grada Zrinskih.⁸

Danas Muzej ima arheološku, etnografsku i kulturno-povijesnu zbirku, galeriju slika, zbirku NOB-a, memorijal J. Š. Slavenkog. Područna zbirka muzeja je Memorijalna galerija Ladislava Kralja Međimurca.

ČAZMA

Zavičajni muzej Čazma

U Čazmi je 1937. god. pokrenuta akcija za sabiranje predmeta i osnivanje gradskog muzeja. Predloženo je da se i arhiv Čazmanskog kaptola prenese iz Varaždina u Čazmu, ali do II svjetskog rata muzej nije osnovan.

Danas u Čazmi postoji Zavičajni muzej (arheološka, etnografska i zbirka NOB-a) od 1958. god. te Memorijalna zbirka književnika Slavka Kolara.

DUBROVNIK

Dubrovački muzej

Zanimljiv je početak osnivanja Dubrovačkog muzeja. Dok su ostali muzeji u Hrvatskoj nastali uglavnom skupljanjem starina i poklonima privatnih zbirki te priređivanjem kulturnopovijesnih izložbi pojedinih gradova, Muzej u Dubrovniku je osnovan kao posljedica odbijanja bečke vlade da odobri osnivanje Tehničke škole u Dubrovniku.

U drugoj polovici XIX st., unatoč austrijskoj vladavini, Dubrovčani nastoje preporoditi svoj grad obnavljajući obrt i trgovinu, i zato je bila potrebna odgovarajuća škola. Dubrovačka Trgovačko-obrtnička komora 1866. podnijela je bečkoj vladi molbu da se u Dubrovniku osnuje Tehnička škola. Vlada je molbu odbila s motivacijom da tehničke škole trebaju skupe kabinete, a za to vlada nema dovoljno novaca. Tadanji predsjednik Komore Antun Drobac, da bi omogućio osnivanje škole, počeo je sabirati predmete za prirodoslovnu zbirku i već 1867. skupljeno je više predmeta, nego li je potrebno za jedan školski kabinet. Ponovno je upućena molba u Beč s porukom da je zbirka uređena, ali unatoč tomu vlada nije dozvolila da se osnuje Tehnička škola.

Tada Antun Drobac odluči da taj prirodoslovni kabinet (Cabinetto di Storia Naturale della camera di comercio di Ragusa) pretvori u muzej.

Na zajedničkom sastanku članova Trgovačko-obrtničke komore i Općinskog odbora grada Dubrovnika 26. siječnja 1872. potpisan je akt o osnivanju »Domorodnog Muzeja« (Museo Patrio). Općina i Komora odredile su novčanu potporu Muzeju. Uz prirodoslovnu zbirku počelo je i sabiranje ostalih predmeta za povijesnu, etnografsku i arheološku zbirku. Muzej je otvoren 1873. na drugom katu općinske palače. Zbirke su neprestano rasle što poklonima, što otkupom i prostorije u općinskoj palači ubrzo su postale pretijesne. Već se predlagalo da se Muzej preseli u Knežev dvor zajedno s arhivom Dubrovačke Republike, a 1905. Juraj Biankini kao zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču podnio je zahtjev da se Knežev dvor proglasi narodnim spomenikom i da se u njega smjeste dubrovački arhiv i Gradski muzej. No do I svjetskog rata sve je ostalo samo na prijedlozima, a muzejske prostorije u općinskoj palači ličile su na skladište.

Poslije I svjetskog rata ponovno je pokrenuto pitanje preseljenja Muzeja u Knežev dvor. O tome se vodila i velika polemika u dubrovačkom dnevnom tisku, ali do ostvarenja nije došlo.

Godine 1923. u Dubrovniku osnovano je »Učeno društvo Sv. Vlaho«, kojemu je jedan od zadataka bila briga o preseljenu i uređenju Muzeja. To se Društvo 1926. zalagalo kod općinskih vlasti da se skupe svi arheološki spomenici, koji su se dotada nalazili na nekoliko mjesta u gradu, i da se na Lovrijencu uredi Arheološki muzej.

Tek potkraj 1931. Dubrovačka općina odlučila je da se sve muzejske zbirke prenesu u tvrđavu Sv. Ivana. Tu su uređene arheološka, prirodoslovna, kulturnopovijesna i etnografska zbirka. Predviđene su i prostorije za pomorsku zbirku i za lapidarij.

Godine 1938. počelo je uređenje »Rupe«⁹ i 2. veljače 1940. tu je otvoren »Žitni muzej Dubrovačke Republike«, zahvaljujući brojnim poklonima Dubrovčana. Potkraj iste godine u dio prostorija u zgradi »Rupe« smještena je i arheološka zbirka. Tako su pred početak II svjetskog rata u dvije zgrade smještene sve zbirke Dubrovačkog muzeja i započelo se s pripremama oko osnivanja Pomorskog muzeja.

Poslije oslobođenja Muzej dobiva 1949. dio prostorija u Kneževom dvoru (u kojima je uređena kulturnopovijesna zbirka) i dio palače Sponza (zbirka NOB-a).

Muzej Ive Vojnovića

Društvo »Dub«¹⁰ u Dubrovniku pokrenulo je 1931. godine akciju prikupljanja predmeta i osnivanja memorijalnog muzeja Ive Vojnovića. Sastavljen je i Statut Muzeja, koji je potvrdila banska uprava u Cetinju. Previđeno je bilo da se Muzej smjesti i uredi u staroj zgradi župnog ureda na Sv. Mihalju, ali do ostvarenja nije došlo.

Pinakoteka

Biskup Josip Marija Carević utemeljitelj je Pinakoteke u Dubrovniku. Po njegovu nalogu skupljene su (1930) po dubrovačkim crkvama slike starih majstora i obnovljene uz pomoć Konzervatorskog ureda u Dubrovniku, te smještene u biskupskom dvoru. Pinakoteka je 1935. otvorena za javnost.

Pomorski muzej

Već prilikom preseljenja Dubrovačkog muzeja (1932) iz općinske palače u tvrđavu Sv. Ivana predlagalo se uređenje pomorske zbirke. To pitanje pokrenuto je ponovno 1940. i predloženo osnivanje Pomorskog muzeja. Prijedlog je prihvatilo društvo »Dub« i započelo još iste godine skupljati predmete koji će javnosti prikazati razvoj dubrovačkog pomorstva od najstarijih vremena.

Od prikupljenih i darovanih predmeta i slika pomoraca Društvo je u palači Sponza priredilo izložbu pod nazivom »Dubrovačko pomorstvo kroz vjekove«. Otvorenje izložbe 2. veljače 1941. znači ujedno i osnutak Pomorskog muzeja u Dubrovniku. Nakon izložbe materijal je prenesen u zgradu »Rupe« i uređen kao pomorski odjel Dubrovačkog muzeja.

Poslije II svjetskog rata provedena je reorganizacija Dubrovačkog muzeja i pomorska zbirka smještena je u palači Pucić na Pilama, a u svibnju 1949. otvoren je Pomorski muzej.¹¹ Koncem 1952. Muzej je preseljen i uređen u tvrđavi Sv. Ivana.

Pomorski muzej organizacije iseljenika

Povodom izložbe »Dubrovačko pomorstvo kroz vjekove« 1941. godine, Uprava dubrovačke Organizacije iseljenika uredila je (u ulici Mihe Klaića) zbirku portreta pomoraca i ostalih predmeta, koje su poklonili iseljenici.

Muzejska zbirka Jastrebarsko. Prirodoslovna zbirka grofova Erdödy u dvorcu Jastrebarsko.
Foto: Stjepan Erdödy, oko 1910.

ĐAKOVO

Dijecezanski muzej

Osnivanje i uređenje crkvenog muzeja u Đakovu predlaže se još 1942. godine. U »Glasniku Biskupije bosanske i srijemske« (1942. br. 11 i 12) Fran Martinčević uz prijedlog za osnutak Muzeja donosi i razrađen plan postave i uređenja zbirki prema razdobljima (rimsko, predtursko, tursko i najnovije prije Strossmayera, te Strossmayerovo doba).

Muzej je osnovan tek 1952. kao Dijecezanski muzej i danas ima zbirku predmeta crkvenog karaktera, dragocjene arhivalije i stara izdanja crkvenih knjiga i rukopisa te galeriju slika i skulptura.¹²

Muzej Đakovštine

Ponukan osnivanjem niza Gradskih muzeja u Hrvatskoj povodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskog kraljevstva (Šibenik, Varaždin, Sl. Požega i dr.) anonimni pisac predlaže u »Narodnoj obrani« 1926. da se prikupe predmeti kulturnopovijesne vrijednosti i da se osnuje Muzej u Đakovu.

Tek poslije oslobođenja 1949. godine Prosvjetni odsjek G.N.O-a u Đakovu pokrenuo je akciju skupljanja predmeta i 1951. Muzej je osnovan, a 22. studenoga 1952. otvoren prvom etnografskom izložbom kao zavičajni muzej za Đakovo i okolicu.¹³ Uz bogatu etnografsku zbirku Muzej ima i arheološku, numizmatičku kulturnopovijesnu zbirku i zbirku NOB-a.

HVAR

Muzejska zbirka Franjevačkog samostana

U gradu Hvaru 1927. godine otvorena je za javnost zbirka umjetnina Franjevačkog samostana, a 1934. Benko Horvat poklonio je samostanu zbirku starih novaca koji su bili u opticaju na otoku Hvaru od najstarijih vremena do 1918. godine. Danas zbirku čine slike starih majstora, crkveni predmeti i namještaj, paramenti od XIII st., inkunabule te numizmatika.

JASTREBARSKO

Muzejska zbirka

U dvorcu grofova Erdödy u Jastrebarskom osnovan je još 1880. Prirodoslovni muzej. Osnovao ga je grof Stjepan Erdödy koji je i nastavio još gotovo četiri desetljeća (umro 1922) sakupljati lovne trofeje i drugu prirodoslovnu građu, ali Muzej nije bio dostupan javnosti.

Novi vlasnik dvorca i Muzeja, zagrebački veletrgovac Aleksandar Ehrmann, pozvao je 1926. Miroslava Hirtza¹⁴ da uredi zbirke (ornitološku, keratološku i zbirku oružja) kako bi Muzej otvorio za javnost. Godine 1936. Ehrmann je pao pod stečaj, pokretnine su prenesene u dvorac Januševac, a dvorac u Jastrebarskom otkupljen za dječji dom koji je tu bio do 1946. godine.¹⁵

Danas se u dvorcu Erdödy nalazi Zavičajni muzej koji čine povijesna i etnografska građa i dokumenti iz NOB-a.

KARLOVAC

Gradski muzej

Gradsko je zastupstvo grada Karlovca još god. 1905. i ponovno 1911., prilikom proračunske rasprave, izglasalo svotu od 500 kruna za osnutak Gradskog muzeja, a na svojoj sjednici od 12. VII 1911. izabralo je i Muzealni odbor od 15 građana (Josip Absac, Mijo Balaš ml., Ljudevit Eisenhut, Hugo i Melchior Lukšić i dr.) radi rukovođenja poslova oko sabiranja starina, osnutka i uređenja Muzeja. Već 7. VIII 1911. Muzealni odbor izabrao je na svojoj prvoj sjednici za predsjednika Melhiora Lukšića, za zamjenika Đuru Gašparovića i za tajnika Dragana Šašela. Muzeju je privremeno dodijeljena jedna prostorija na drugom katu Gradske vijećnice. Muzealni odbor uputio je poziv građanstvu za pomoć u sabiranju starina. Prvi darovatelji Muzeja bili su braća Hugo i Melchior Lukšić. Tokom god. 1911, 1912. i 1913. skupilo se mnogo vrijednih predmeta. Tu se nalazio arhiv nekadanje ilirske »Narodne čitaonice« u Karlovcu, zbirka bivše biblioteke »Sluiner-Bezirks-Lehrer Bibliothek« (koja je ostala nakon prestanka rada rakovičke osnovne škole), zatim predmeti koje je Janko Mikić (član Stanleyjeve Kongo-ekspedicije) po povratku iz Konga poklonio M. Lukšiću, zbirka starina i novaca Mije Balaša st., predmeti karlovačkog klobučarskog ceha i sl.

Pred početak I svjetskog rata sve te starine spremljene su na tavanu Gradske vijećnice. Tu su i ostale (osim onih koje su 1918. god. pokradene) do tridesetih godina. Ponovno se pokreće pitanje osnivanja Gradskog muzeja g. 1929. i predlaže da se Muzej smjesti u zgradu kotarskog poglavarstva (nekada vlasništvo Frankopana), a 1936. predlaže se da se gradi jedna reprezentativna zgrada u središtu Karlovca, gdje bi se uz Muzej smjestio i arhiv i Gradska knjižnica. Godine 1937. Gradsko zastupstvo donosi odluku da se osnuje stalni muzejski odbor koji bi se brinuo oko obnove Frankopanskog grada Dubovca, i u kojem bi se uredio i karlovački Gradski muzej. Svi ovi prijedlozi i pokušaji ostali su bez rezultata.

Godine 1941. po treći puta pokreće se akcija skupljanja starina zaslugom bivšeg gradonačelnika Franje Deaka. Za smještaj Muzeja opet se predlaže palača Frankopana na Strossmayerovu trgu. Drugi svjetski rat prekida i tu akciju.

Tek poslije oslobođenja počinje sistematski rad oko ponovnog skupljanja predmeta. Godine 1952. Muzej je osnovan i krajem 1953. smješten u bivšoj palači Frankopana.¹⁶

Danas Muzej ima kulturnopovijesnu, etnografsku i prirodoslovnu zbirku, te galeriju slika i zbirku NOB-a. Pod upravom su Gradskog muzeja u Karlovcu: Galerija slika »Vjekoslav Karas« i Spomen zbirka obitelji Ribar u Vukmaniću.

KOPRIVNICA

Gradski muzej

U mjesnim novinama Koprivnice pokretano je više puta pitanje sabiranja i čuvanja starina te osnutka Gradskog muzeja, a osobito povodom otvorenja Muzeja u Slavonskoj Požegi 19. X 1930.

Veliki posao oko osnivanja Muzeja obavio je još tridesetih godina Leander Brozović skupivši lijepu kulturnopovijesnu zbirku koja je već tada mogla poslužiti kao temelj Gradskog muzeja, ali ostalo je neriješeno pitanje prostorija i financijskih sredstava za uređenje Muzeja.

Godine 1942. koprivnički obrtnici provode akciju skupljanja preostalih cehovskih starina i zbirka je privremeno smještena u Obrtnom zboru u Koprivnici.

Tek poslije oslobođenja Odbor »Doma kulture« na svojoj sjednici 12. studenoga 1945. donosi odluku o osnutku Gradskog muzeja. Radovi oko sabiranja starina i uređenja zbirke povjereni su Leanderu Brozoviću i 27. srpnja 1951. Muzej je otvoren.¹⁷

Danas Muzej ima arheološku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku, zbirku cehalija i NOB-a te memorijalnu zbirku pisca Mihovila Pavleka Miškine, a upravlja i Galerijom naivnih umjetnika u Hlebinama. U sastavu muzeja djeluje Zavičajna zbirka Đelekovec i Logor »Danica«.

KRAPINA

Muzej Ljudevita Gaja

U Krapini je još 1909. osnovan Odbor za gradnju Gajeva doma u kojem se namjeravalo uz ostalo urediti i memorijalni Muzej Ljudevita Gaja. Do ostvarenja je došlo tek 1952. kada je otvoren Gradski muzej.

KRIŽEVCI

Gradski muzej

U Križevcima je 1934. osnovano »Društvo prijatelja starina grada Križevaca« radi prikupljanja predmeta, povijesne i muzejske vrijednosti za budući Gradski muzej, ali je Muzej osnovan i otvoren tek 6. III 1952. povodom 700-godišnjice proglašenja Križevaca slobodnim kraljevskim gradom.¹⁸

Muzej danas ima bogatu arheološku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku te zbirku cehalija i oružja.

OBROVAC

Arheološki muzej

Učitelj Ante Colnago, koji je i sam sabirao starine, pomagao je Mihovilu Abramiću pri iskapanjima za Arheološki muzej u Zadru 1903. i 1904. godine.

Prilikom iskapanja na »Cvijinoj gradini« u selu Kruševu blizu Obrovca 1903. te u Starigradu, Medviđoj i u Krupi skupio je lijep broj arheoloških spomenika, koji su činili jezgro kasnije arheološke zbirke.

Boraveći travnja 1903. u Dalmaciji, austrijski arheolog Otto Benndorf (1838—1907) zanimao se za zbirku i rad A. Colnaga, te je njegovim nastojanjem bečko Ministarstvo prosvjete dodijelilo Colnagi nekoliko novčanih potpora s kojima je omogućeno dalje iskapanje u okolici Obrovca.

Zalaganjem A. Colnaga zbirka se povećavala te je 1930. već prerasla u Arheološki muzej, koji je bio smješten u općinskom domu u Obrovcu.

U II svjetskom ratu, dolaskom Talijana, dosta je spomenika uništeno, a ono što se uspjelo spasiti preneseno je 1945. u Arheološki muzej u Zadru.¹⁹

OSIJEK

Galerija likovnih umjetnosti

Već 1933. godine pokreće se pitanje osnivanja Gradske galerije slika, a kao jezgro Galerije, predlaže se, da se skupe sve slike, koje se nalaze po uredima Gradske općine.

Slijedeće 1934. postignut je i sporazum »Društva za unapređenje nauke i umjetnosti« i društva »Mursa« s općinom grada Osijeka o ustupanju 180 slika (koje je Općina tokom godina otkupila od domaćih umjetnika) za uređenje Galerije kao posebnog odjela Gradskog muzeja.

Međutim Galerija je osnovana tek 1940. i smještena u zgradi uz Muzej na Mažuranićevu Vijencu. Osnovu Galerije činile su slike domaćih umjetnika (vlastništvo Gradske općine) te pokloni Moderne galerije i Gipsoteke iz Zagreba.

Zbog ratnih prilika slike su pohranjene na sigurno mjesto, a poslije oslobođenja Galerija je 1946. ponovno otvorena kao odjel Gradskog muzeja. Od 1954. radi kao samostalna ustanova.

Gradski muzej

Mnogi muzeji imaju zahvaliti svoj osnutak sabiračima starina, dakako onima koji to čine iz potrebe za određenom patriotskom i kulturnom misijom. Tako je i osnutak Gradskog muzeja u Osijeku zasluga osječkog veletrgovca Franje Sedlakovića, koji je 17. siječnja 1877. poklonio Gradskoj općini zbirku od 2.200 komada novaca i medalja, te zbirku oružja pod uvjetom da se s tim darom osnuje muzej.

Prvi kustos tek osnovanog Muzeja, Andrija Kodrič²⁰ piše o Sedlakoviću: »Bogat, ali ujedno dobar i mudar gospodar, ne štedijaše ni novca ni truda, kad bi se radilo o tom, da stvar nađenu u staroj Murzi spasi svojoj domovini.«²¹

Muzej je tada privremeno smješten u jednoj sobi Gradske vijećnice. Kodrić je bio kustosom punih šest godina, od travnja 1878. do svoje smrti 16. travnja 1884. Za ovo vrijeme popisao je i opisao numizmatičku zbirku i objavio u iz-

Gradski muzej, Osijek. Zbirka muzeja Slavonije, Osijek iz 1910. god.

vještajima osječke gimnazije g. 1879—80. i 1880—81, te nastavio skupljati arheološke predmete u Osijeku i okolici. Uz to već prvih godina rada Muzeja i arheološka i numizmatička zbirka popunjuju se manjim poklonima pojedinaca, a popisi darova objavljuju se u tadanjim osječkim novinama »Die Drau«.

Poslije Kodrićeve smrti imenovan je kustosom Muzeja književnik Ferdo Miler. Muzejske su se zbirke i dalje povećavale kupnjom i poklonima. Među darovateljima još uvijek se nalazi Sedlaković, a pridružuje mu se Osječanin Franjo Karlo Nuber, koji je u tri navrata poklonio velike arheološke i numizmatičke kolekcije. Nuberova je zasluga da osječki muzej danas ima najljepšu zbirku slavonskih banovaca, te dubrovačkih, grčkih i rimskih novaca.

Na prijedlog F. Sedlakovića već 1891. godine (23. VII) sastala se nekolicina ljubitelja starina u Osijeku i odlučeno je da se osnuje Slavonsko arheološko društvo. Zadatak društva bila bi briga o iskapanjima u Osijeku i široj okolici te skupljanje starina za Gradski muzej. Ponovno je pokrenuto to pitanje 1897, kada je 17. listopada izabran i Odbor koji će izraditi Statut i podnijeti molbu Zemaljskoj vladi u Zagrebu za odobrenje, ali je vlada molbu odbila² s motivacijom da već postoji Hrvatsko arheološko društvo u Zagrebu.

Godine 1893. Miler odlazi u Zagreb, a Gradsko zastupstvo izabralo je Vjekoslava Celestina za kustosa Muzeja.

Sa Celestinom počinje novo razdoblje u razvoju osječkog muzeja. Celestin je budno pazio da se arheološki predmeti, nađeni prilikom kopanja temelja za nove zgrade u Osijeku i okolici, ne bi otuđili, a i sam je vodio iskapanja na mjestu rimske »Murse«.

Nakon smrti Maksa Zuckera 1903.²³ Muzej dolazi u posjed njegove numizmatičke i arheološke zbirke.

Zbirke Muzeja i dalje su se povećavale što otkupom, što poklonima, ali pitanje prikladnih prostorija za smještaj nije se rješavalo. Do I svjetskog rata, a tako i poslije rata nesređene i nedostupne javnosti, zbirke su predstavljale samo skladište spomenika i drugih starina. Celestin, ogorčen na ovakvo stanje predlagao je da se Muzej rasformira, a zbirke da se pohrane u Arheološkom muzeju u Zagrebu.²⁴

Tek 1925. nakon mnogih molbi kustosa Celestina, Gradsko zastupstvo na svojoj sjedinici 15. lipnja odobrilo je 25.000 din. za uređenje zbirki, bez obzira kada i gdje će se naći prikladne prostorije za smještaj te da se Muzej otvori za javnost. Za uređenje arheološke zbirke bio je pozvan Ćiro Truhelka.

Godine 1929. odlučilo je Gradsko zastupstvo da otkupi predmete sa VII gospodarske izložbe, održane u Osijeku, za etnografsku zbirku Gradskog muzeja. Iste godine otkupljena je i zbirka osječkih starina Oskara Friml-Antunovića.

U ožujku 1933. osnovano je Arheološko društvo »Mursa« koje je povelu živu akciju daljeg prikupljanja i spašavanja arheoloških i kulturnopovijesnih predmeta, kada to Celestin, zbog podmakle dobi, više nije mogao.

Ponovno su stizali pokloni Muzeju, a popise darovatelja, društvo »Mursa« objavljivalo je u osječkim novinama »Hrvatski list«.

Još iste godine Društvu je uspjelo dobiti odgovarajuće prostorije za Muzej i već na svojoj sjednici 16. VI 1933. donijelo je zaključak o preseljenju u općinsku zgradu na Mažuranićevom Vijencu, gdje će se na jednom mjestu moći smjestiti sve muzejske zbirke.

Svečano otvorenje Muzeja bilo je 19. XI 1933. godine. Celestin je Muzej vodio pune 43 godine. Bile su to teške godine, u kojima su zbirke životarile, često preseljavane i smještavane u neprikladnim prostorijama na više mjesta u gradu. Samo zahvaljujući njegovoj velikoj brizi, požrtvovnosti i pažnji, uspjelo je postojeće zbirke sačuvati, pa i popuniti novim nalazima i poklonima. Zato je otvorenje Muzeja za Celestina i kao kustosa i kao predsjednika društva »Mursa« značilo veliku zadovoljštinu i okrunjenje njegova mukotrpnog rada. Umro je 22. travnja 1936.

Nakon smrti V. Celestina, Muzej je privremeno zatvoren, a novoimenovani kustos dr Franjo Buntak, počeo je već siječnja 1937. s popisom predmeta i preuređenjem zbirke, o čemu je podnio i izvještaj na sjednici Gradskog muzealnog odbora koncem lipnja. Odlučeno je da se Muzej ponovno otvori 11. srpnja 1937.

Godine 1940. u izdanju društva »Mursa« Buntak objavljuje i vodič pod naslovom »Osječki Gradski muzej«.

Aktom od 26. veljače 1942. Gradska općina Osijek predaje u vlasništvo države muzejske zbirke, muzejsku knjižnicu, zbirku slika i arhiv, da tako Muzej zaštiti od Nijemaca koji su već pripremali osnivanje »Muzeja Nijemaca« (Deutsche Heimatsmuseum) u Osijeku.

Poslije oslobođenja Muzej seli u zgradu stare gradske vijećnice u Trđavi, gdje je otvoren 17. XI 1946. Proširivši svoju djelatnost na cijelu Slavoniju, mijenja naziv u Muzej Slavonije.²⁵

Danas Muzej ima uz arheološku i numizmatičku zbirku, još i povijesnu, umjetničko-obrtnu, etnografsku i zbirku NOB-a.

Pomorski muzej

Potkraj 1940. godine Oblasni odbor Jadranske straže u Osijeku donio je odluku o osnivanju Pomorskog muzeja. Skupljani su i predmeti za zbirke, a banska uprava Banovine Hrvatske dodijelila je početkom 1941. i novčanu pomoć za nabavu reljefa naše morske obale. Reljef je trebao izraditi Franjo Jendrašić. Muzej je bio smješten u županijskoj zgradi. Rad Muzeja prekinuo je II svjetski rat.

OSOR

Arheološka zbirka

Za iskapanje rimskih starina u Osoru (o. Cres) 70-ih godina prošlog stoljeća, zaslužan je Ivan Kirin Bolmarčić, osorski župnik, a od 1884. krčki kanonik.

Bolmarčić je iskapao o svom trošku, a nešto i potporom austrijske vlade u Beču. Skupio je lijepu zbirku rimskih starina, ali prilikom odlaska u Krk vrednije manje predmete, osobite novce, odnio je sa sobom. Dio kamenih spo-

menika smješten je u Arheološkom muzeju u Splitu, a ostatak lapidarija bio je smješten u prizemlju općinske kuće. Danas je zbirka u sastavu Creskog muzeja, Cres.

OZALJ

Muzej Zrinskih i Frankopana

Nakon pogibije Petra Zrinskog i Krste Frankopana 1671. po nalogu cara Leopolda I popisana su sva imanja i dragocjenosti, koje su posjedovale ove dvije hrvatske velikaške porodice. Taj je popis Ivan Kukuljević našao u Zemaljskom arhivu i objavio.²⁶ Nije poznato da li su sve dragocjenosti poslane u Beč, vjerojatnije je da je dobar dio razgrađen.

Emilij Laszowski od početka svog rada u Zemaljskom arhivu (1891) počeo se zanimati i tragati za predmetima koji su nekada pripadali Zrinskim i Frankopanima. Na njegov poticaj još 1909. društvo »Braće Hrvatskog Zmaja« počelo je raditi na tome da dobije u vlasništvo stari grad Ozalj, ali bez uspjeha.

Godine 1927, nakon preseljenja Muzeja grada Zagreba u prostorije Umjetničkog paviljona (1926), društvo »Braće Hrvatskog Zmaja« počinje s uređenjem Muzeja Zrinskih i Frankopana u prostorijama Kamenitih vrata, ali i dalje nastoji dobiti grad Ozalj, što je Društvu i uspjelo 1928.

Tadanji vlasnik grada Albert Thurn-Taxis 16. lipnja 1928. predao je na upravu grad Ozalj Društvu, koje je odmah uputilo poziv za pomoć u obnovi grada i uređenju Muzeja.

U toku dvije godine obavljani su radovi na obnovi grada, a od skupljenih predmeta, koji su se odnosili na Zrinsko-Frankopansku epohu, uređen je i otvoren u kolovozu 1930. Muzej Zrinskih i Frankopana.

Brojnim poklonima zbirke se povećavaju i proširuju i drugim predmetima (slike hrvatskih slikara, zbirka oružja, predmeti bivšeg Hrvatskog sokolskog saveza i dr.) i već 1931. uz dvoranu — Muzeja Zrinskih i Frankopana, uređene su još dvije (zbirka slika i zbirka hrvatskih zastava i grbova).

U vrijeme II svjetskog rata zbirke su pohranjene na sigurno mjesto. U novijoj literaturi nema podataka da li su i vraćene u Ozalj poslije oslobođenja, osim da je zadatak Gradskog muzeja u Karlovcu da u Oslju uredi zbirku, koja će prikazati povijest grada Oslja.²⁷

PETRINJA

Gradski muzej

U Petrinji je 1931. pokrenuta akcija sabiranja starina i obavljene su pripreme za kulturnopovijesnu izložbu grada Petrinje i okolice, ali nije poznato da li je izložba i održana.

Godine 1933. tražilo se da općina grada Petrinje otkupi kulturnopovijesnu zbirku Koste Halagića za osnutak Gradskog muzeja. Vjerojatno je zbirka kasnije i otkupljena, jer je 1937. izabran muzejski osnivački odbor u koji su ušli

Matija Piljak, Milan Dujmić, Ivan Dabac i drugi. Iste godine Muzej je osnovan, a njegova kulturnopovijesna i arheološka zbirka, te zbirka slika, smještene su u prostorijama bivšeg »Hrvatskog doma«. Muzej je otvoren 28. III 1937.

Zadatak Muzeja bio je da spasi sve što je preostalo iz ostavštine bivše Vojne krajine.

Godine 1941. zgrada »Hrvatskog doma« je srušena, a muzejske zbirke preseljene i pohranjene dijelom u zgradi Gradskog poglavarstva, a dijelom na tavanu Gradske vijećnice.

POREČ

Arheološki muzej provincije Istre²⁸

Muzej je osnovan 1884. g. na osnivačkoj skupštini Istarskog društva za arheologiju i domaću povijest (Società Istriana di Archeologia e Storia Patria), a povodom arheoloških nalaza ilirskih nekropola na gradinama Picugi i Vrmcu nedaleko od Poreča.

Jezgro Muzeja bila je zbirka već ranijih arheoloških nalaza koje je na području Istre, osobito u Poreštini, počeo skupljati Scampichio a nastavio Lucijan Tamaro.

Muzej je bio smješten u zgradi (današnji Đački dom) na Martovom trgu, i o njemu se brinulo Društvo.

Nakon propasti Austro-Ugarske monarhije, rapalskim ugovorom Istra je pripala Italiji i 1922. g. Istarsko društvo za arheologiju i domaću povijest preselilo je svoje sjedište iz Poreča u Pulu, a preneseni su i arheološki predmeti iz porečkog muzeja.

Od preostalih arheoloških i kulturno-povijesnih predmeta 1925. god. osnovan je u Poreču Gradski muzej umjetnosti i povijesti (Museo Civico d'Arte e Storia) a smješten je u zgradi Istarskog sabora.

Muzej mijenja naziv u Muzej grada i kotara Poreč 1943. i dobiva stručno lice. U II svjetskom ratu Muzej je teško stradao od bombrdiranja i požara (1943. i 1944.). Ponovno je otvoren 1952. u baroknoj palači obitelji Sinčić.

Muzej danas kao Zavičajni muzej Poreštine ima prehistorijsku, antičku, ranosrednjovjekovnu, kulturno-povijesnu i etnografsku zbirku te zbirku NOB-a Poreštine.

PULA

Arheološki muzej Istre (*Gradski muzej*)

Prvu inicijativu za stvaranje muzejske zbirke u Puli dao je još maršal Marmont 1802. S materijalima i nalazima iz Pule i bliže okolice uređen je lapida-

rij u Augustovom hramu. Sabiranjem starina nastavio je 1834. i tadanji nadzornik starina u Puli Giovanni Carrara, ali poslije njegove smrti 1850. zbirka je raznesena. I kasnije je bilo prijedloga i pokušaja da se osnuje Gradski muzej, ali bez uspjeha.

Godine 1900. započelo je Društvo za arheologiju i domaću povijest Istre (Società istriana di archeologia e storia patria)²⁹ iskapati na području prehistorijskog i antičkog grada Nesactiuma (Vizače). Bogati nalazi bili su povod da se nakon više neuspjelih pokušaja konačno osnuje Gradski muzej (Museo civico della città di Pola). Otvoren je 3. kolovoza 1902. Izvještaji o radu Muzeja objavljeni su u Atti del Museo civico della città di Pola. Godine 1903. Muzej je dobio vlastitu zgradu nedaleko od Sergijevog slavoluka.

Nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije, Društvo za arheologiju i domaću povijest Istre preselilo je svoje sjedište iz Poreča u Pulu, a preneseni su i arheološki predmeti iz Porečkog muzeja i 1925. spajanjem zbirki pulskog Gradskog muzeja, lapidarija u Augustovom hramu i zbirki iz Poreča osnovana je ustanova koja će od tada skupljati spomeničku građu za područje Istre. Uređenje zbirki trajalo je nekoliko godina i 6. listopada 1930. otvoren je Arheološki muzej Istre.

Pred početak II svjetskog rata najveći dio arheološke građe prenesen je u Italiju te je 1947, nakon odlaska savezničkih okupacijskih vlasti iz Pule, prvi zadatak Uprave Muzeja bio zahtjev za restitucijom odnesenih kulturnopovijesnih starina. Ne čekajući povratak starina iz Italije, počelo se s uređenjem zbirki i nove postave (s onim što je ostalo) i 2. veljače 1949. Muzej je ponovno otvoren.³⁰

Danas Muzej prezentira zbirke prehistorijskih, rimskih i srednjovjekovnih spomenika, dok je u Augustovom hramu stalna izložba rimske portretne skulpture, a u supstrukcijama Arene maslinarstva i vinogradarstva. Područne zbirke muzeja nalaze se u Medulinu, Roču, Novigradu, Brionima i Nezakciju.

RIJEKA

Gradski muzej

U Rijeci je već 1889. postojala »Società di Storia Patria« koja je te godine predložila općini grada Rijeke program skupljanja i čuvanja povijesnih spomenika lokalnog karaktera i osnivanje Gradskog muzeja.

Taj prvi program riječkog Muzeja bio je uglavnom teoretski program, a u praksi su se skupljali predmeti bez kriterija. Najviše starina skupljeno je darovima građana. Prema nekim podacima Muzej je postojao već 1892.³¹

Kako je Rijeka 1870. došla pod vlast Ugarske, a ugovorom u Rapalu 1920. pripojena Italiji, to su podaci o Muzeju do 1945. u hrvatskom tisku vrlo oskudni.

God. 1948. spajanjem Muzeja Rijeke i Sušaka stvoren je Muzej Hrvatskog Primorja, koji 1953. postaje centralni pokrajinski muzej za Istru, Hrvatsko

primorje i Gorski kotar, te mijenja naziv u Narodni muzej Rijeka.³² Danas Muzej ima pomorsku, arheološku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku te memorijalnu zbirku Franje Kresnika.³³ Područne zbirke muzeja nalaze se u Baškoj, Dobrinju i Kastavu.

SAMOBOR

Samoborski muzej

Prvi pokušaj osnivanja muzeja u Samoboru bio je još 1902. godine. Tada je naime osnovan klub »Šišmiš«. Zadatak Kluba bio je briga oko Starog grada u Samoboru i prikupljanje starina. Od sakupljenih predmeta uređen je, u kripti ispod nekadanje kapele sv. Ane, mali muzej.

Međutim 1912. Klub je raspušten, a dio je starina pohranjen na tavanu općinske zgrade, gdje ih je 1926. našao Milan Praunsperger. Ponovno je upućen poziv za skupljanje starina. Tako je 1927. Stjepan Hrčić pokrenuo akciju prikupljanja kovanog i papirnato novca koji je bio u opticaju u Samoboru do 1918. za numizmatičku zbirku budućeg muzeja. Akciju skupljanja predmeta i osnivanje muzeja prekinula je šestojanuarska diktatura 1929. godine.

Pred II svjetski rat, entuzijast Ivica Sudnik, skupio je vrijednu zbirku kulturnopovijesnih predmeta i uputio poziv ostalim vlasnicima starina da svojim poklonima pomognu uređenje Muzeja u Samoboru. Međutim, Muzej je osnovan tek 1948, a smješten je i otvoren 23. VI 1949. u Livadićevom dvorcu.

Danas Muzej ima bogatu zbirku fosila, arheološku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku. U sastavu Muzeja djeluje Muzej Sedam sekretara SKOJ-a.

SISAK

Gradski muzej

Godine 1876. osnovano je u Sisku arheološko društvo »Siscia« koje je vršilo iskapanje u gradu Sisku i okolici, ali su se sve iskopane starine slale u Arheološki muzej u Zagrebu i tu su smještene kao »Zbirka rimskih starina društva Siscie u Sisku«.

Tek je 22. III 1942. osnovano društvo »Muzej i knjižnica grada Siska« radi sabiranja starina, uređenja i vođenja Gradskog muzeja. To je i godina osnutka Muzeja. Starine, koje su skupljene, privremeno su bile smještene u tzv. »bijeloj dvorani« Hrvatskog društvenog doma.

Poslije oslobođenja Muzej je dobio prostorije i otvoren je 1. V 1951. Danas ima arheološku, numizmatičku, etnografsku, kulturnopovijesnu zbirku te zbirku slika i zbirku NOB-a s memorijalnom izložbom bravarske radionice u kojoj je Josip Broz učio zanat.

Gradski muzej, Sisak.

Gradski muzej, Sisak.

SLAVONSKA POŽEGA

Gradski kulturno-prosvjetni muzej

Početak 1924. tadani županijski školski nadzornik Julije Kempf predložio je općini grada Požege »Kulturnoprosvjetni program« u kojem je pod točkom 2) predvidio osnivanje kulturnopovijesne i etnografske zbirke, odnosno Gradskog muzeja. Gradsko zastupstvo prihvatilo je program i odmah dodijelilo i prvih 15.000 din. pomoći za provođenje tog programa, a na svojoj sjednici od 30. X 1924. izabralo je i Kulturno prosvjetni odbor, dodijelilo novih 20.000 din, a brigu oko uređenja budućeg Muzeja povjerilo je Juliju Kempfu. Iste godine (5. XII) prihvaćen je i »Statut gradskog kulturnoprosvjetnog odbora za promicanje općih kulturnih potreba slob. i kr. grada Požege«, te Poslovnik odbora.

Odbor je odmah uputio i poziv građanima da poklone predmete kulturnopovijesne vrijednosti i time pomognu osnivanje Muzeja.

Akcija sabiranja starina bila je vrlo uspješna i već ljeti 1926. u dvorani građanske ženske škole priređena je izložba darovanih predmeta, što ujedno znači osnutak Gradskog muzeja.

Popis darovatelja i darova redovito se objavljuje u požeškom dnevnom tisku, a prethodno je predsjednik Odbora Julije Kempf izvještavao o poklonima na odborskim sjednicama. Na sjednici Odbora 2. IX 1930. Julije Kempf je imenovan prvim ravnateljem Muzeja i odlučeno je da se Gradski muzej otvori 19. X 1930. u zgradi nekadašnje županijske vijećnice. Za vrijeme rata zbirke Muzeja dosta su stradale. Ponovno je otvoren 24. VIII 1947. godine u istoj zgradi. Tu je Muzej ostao do 1953, kada je otkupljena zgrada (Starčevića 4c) s početka XVIII st.³⁴

Danas Muzej ima paleontološku, arheološku, kulturno-povijesnu i etnografsku zbirku, te memorijalne zbirke Dragutina Lermana, Miroslava Kraljevića i zbirku NOB-a.

SLAVONSKI BROD

Gradski muzej

U Slavonskom Brodu već je u veljači 1894. izabran Privremeni odbor i pokrenuta akcija oko osnivanja Gradskog muzeja, ali tek nakon četiri desetljeća dolazi do ostvarenja.

Godine 1930. Julije Hoffmann priredio je u Slavonskom Brodu numizmatičku izložbu izabranih primjeraka iz svoje bogate numizmatičke zbirke. Tada je potaknuta i misao osnutka Muzeja, a 1933. J. Hoffmann poklanja Gradskoj općini arheološku i numizmatičku zbirku kao temelj budućeg Gradskog muzeja. Uprava franjevačkog samostana ponudila je i dvije prostorije u samostanu za smještaj zbirki, a izabran je i muzejski osnivački odbor u koji su ušli gradonačelnik Henrik Duffek, Ivana Brlić-Mažuranić i drugi.

Godina 1933. je godina osnutka, a Muzej je uređen i otvoren 1934. u kući Stjepana Horvata koju je gradu oporučno ostavio u prosvjetne svrhe.

Prvi kustos Muzeja bio je Julije Hoffmann. Godine 1934. osnovano je i društvo »Kolo prijatelja Gradskog muzeja«, koje je novčano pomagalo rad Muzeja.

Godine 1951. Muzej dobiva nove, prikladnije prostorije (zgrada nekadašnjeg magistrata). Ponovno uređen Muzej otvoren je u tim prostorijama 4. IX 1954.³⁵

Danas Muzej ima numizmatičku, arheološku, prirodoslovnu, etnografsku i kulturnopovijesnu zbirku, te zbirku NOB-a.

SPLIT

Arheološki muzej

Već u XV i XVI stoljeću u Splitu nastaju prvi privatni lapidariji, a 1750. nadbiskup Pacifik Bizza (1746—1756) utemeljuje u atriju nadbiskupske palače malu arheološku zbirku (Museum Spalatinum archiepiscopale), koja je kasnije prenesena u splitski Arheološki muzej. Sva ta sabiranja do XIX st. nisu sistematska. Tek početkom XIX st. posvećuje se veća pažnja i briga sistematskom sabiranju i čuvanju starina, i to najprije u Dalmaciji.

Povod za osnutak prvog javnog muzeja u Hrvatskoj bio je posjet austrijskog cara Franje I Dalmaciji i razgledavanje solinskih starina 1818. godine.

Već 1820. Zemaljska vlada u Zadru na temelju ranije odluke bečke vlade, izdaje dekret o osnivanju Arheološkog muzeja u Splitu, a slijedeće 1821. sagrađena je uz istočni zid Dioklecijanove palače i prva muzejska zgrada za smještaj solinskih spomenika. Premda je na pročelju stajao natpis »Franciscus I museum aedificavit iussit MDCCCXX« zgrada nije odmah korištena za muzej već u školske svrhe.

Zbirke su preseljavane i smještavane na nekoliko mjesta u Splitu, a tek od 1870. vraćene su u muzejsku zgradu gdje su i ostale do 1920. godine.

Muzej je do druge polovice XIX st. imao značenje lokalne zbirke, a i upravitelji su bili u početku ljudi, kojima to nije bila glavna dužnost.

Prvi ravnatelj bio je Karlo Lanza od 1821. do 1828, koji je i sâm posjedovao bogatu numizmatičku zbirku. Uz ostale ravnatelje vrijedno je spomenuti Šimu Ljubića (1858—1868), Mihovila Glavinića (1872—1883), te Josipa Alačevića (1883).

Godine 1875. austrijski car Franjo Josip I na putu po Dalmaciji boravio je i u Splitu. Tom prilikom odredio je da bečka vlada daje Muzeju godišnju potporu od 1000 forinti za arheološka istraživanja. A 1878. tadanji ravnatelj Mihovil Glavinić u suradnji s Josipom Alačevićem počinje izdavati na talijanskom jeziku stručni časopis »Bullettino di accheologia e storia dalmata« Taj časopis, kao glasilo splitskog Arheološkog muzeja, objavljivao je i popise darovatelja starina.

Dolaskom Frana Bulića, koji je imenovan ravnateljem 17. V 1884, počinje novo razdoblje u razvoju Muzeja.

Arheološki muzej, Split. Stara zgrada.

Arheološki muzej, Split. Postav muzeja u Hrvojevoj ulici.

Arheološki muzej, Split. Zgrada novog muzeja, djelo bečkih arhitekata Kirsteina i Ohmnana.

Arheološki muzej, Split. Postav u novom muzeju.

Već tada je Muzej bio pretrpan, a spomenici nagomilani bez reda i bez kriterija. Prvi je Bulićev zadatak bio pronaći prostor za proširenje muzejskih zbirki. Prvih godina njegove uprave zbirke Arheološkog muzeja smještene su na pet mjesta u gradu.

Godine 1889. Ministarstvo nastave i bogoštovlja u Beču odlučilo je uvesti plaćanje ulaznice za posjet Muzeju, a dohodak je namijenjen nabavci spomeničkog materijala.

Stalnim povećanjem zbirki iskapanjima u Solinu i okolici te poklonima, osjećala se sve veća potreba gradnje nove muzejske zgrade. Prijedlog o gradnji podnio je Bulić na sjednici Općinskog vijeća u Splitu 24. veljače 1892. Iste godine taj je prijedlog i tiskan kao knjižica pod naslovom: »Predlozi o gradnji novoga arheološkoga muzeja i osamljenju stolne crkve u Spljetu...« O potrebi gradnje raspravljalo se i 1894. na Kongresu kršćanskih arheologa u Splitu, a te godine i Bulić odlazi u Beč po odobrenje. Tek 1898. bečka vlada odobrava gradnju muzejske zgrade uz uvjet da splitska Općina pribavi gradilište.

Dok se splitska Općina kolebala, Solinjani su ponudili besplatno i gradilište i radnu snagu. Vođena je duga polemika u dnevnom tisku o gradnji nove zgrade u Splitu ili u Solinu, pa i nakon odluke splitske Općine 1899. da kupi gradilište na Poljudskom putu.

Već od 1900. godine Ministarstvo nastave i bogoštovlja Centralne vlade u Beču predviđa u svom proračunu financijska sredstva za gradnju, ali do ostvarenja ne dolazi. U proračunu za 1910. predviđena je svota od 290.000 kruna, ali gradnja je započeta tek 1912. godine i to po nacrtima bečkih arhitekata Kirsteina i Ohmanna. Najveću zaslugu za gradnju nove zgrade splitskog Arheološkog muzeja imao je svakako Frane Bulić i arheolog Otto Benndorf, direktor Arheološkog instituta u Beču.

Kad je buknuo I svjetski rat, zgrada je već bila pod krovom, ali unutarne uređenje sporo je napredovalo. Prvo vrijeme poslije rata zgrada je poslužila kao dom mornara američke ratne flote. Tek 1920. počelo je preseljenje muzejskih zbirki u novu zgradu. Iste godine imenovan je za zamjenika ravnatelja Mihovil Abramić, koji počinje zbirke sistematski uređivati.

Premda uz oskudna sredstva, Muzej je nastavio istraživanjima i iskapanjima u Solinu i drugim lokalitetima u okolici, a zbirke su se popunjavale i otkupom. Tako je 1926. otkupljena zbirka starina Ante Lukanovića iz Šibenika, numizmatička zbirka Karla Stockerta iz Beča i zbirka kasnogrčke keramike obitelji Lučić-Roki s Visa.

Muzej je nastavio i s izdavanjem svog časopisa »Bullettina...«, ali ne više na talijanskom jeziku. Od 1920. (sv. XLIII) časopis nosi naslov »Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku«.

Splitski se je Arheološki muzej po svojoj tradiciji bavio istraživanjem antičkih spomenika, dok se istraživanjem i iskapanjem starohrvatskih spomenika bavilo Hrvatsko starinarsko društvo u Kninu. Međutim zbog neslaganja s Lujom Marunom, Frano Bulić osnovao je 1894. u Splitu arheološko društvo

»Bihać« sa zadaćom da istražuje hrvatske arheološke spomenike u splitskoj okolini.

Arheološki spomenici nađeni prilikom iskopavanja Društva, pohranjeni su u Arheološkom muzeju kao »zbirka Bihać«. Ta je zbirka poslije II svjetskog rata prenesena u Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu.³⁶

Danas Muzej ima prehistorijsku zbirku, zbirku grčkih, rimskih i starokršćanskih spomenika te numizmatičku zbirku.

Etnografski muzej

Etnografski muzej u Splitu osnovan je nakon uspjele izložbe narodne umjetnosti koja je 1910. priređena u Graditeljsko-obrtnoj i umjetničkoj školi. Za osnutak Muzeja zaslužan je Kamilo Tončić, direktor škole, a kasnije i Muzeja.

Zadatak Muzeja bio je da sačuva od propasti narodne rukotvorine i da propagira narodni obrt, a ujedno zbirke smještene u Obrtnoj školi poslužile su i kao didaktičko sredstvo za nastavu.

Muzej je djelovao na cijelom području Dalmacije, pa mu je i prvotni naziv bio »Pokrajinski muzei za narodni obrt i umjetnost«. Uz svoju sakupljačku i nastavnu djelatnost, Muzej je počeo 1913. izdavati i svoj »Koledar«. Izašla su dva godišta (1913 i 1914), a onda je I svjetski rat prekinuo aktivnost Muzeja.

Poslije rata, 1923. godine Upravu Muzeja preuzela je Općina grada Splita i preselila iz Obrtne škole u zgradu bivše Gradske vijećnice na Narodnom trgu. Tu je Muzej uređen i otvoren 23. VII 1925. povodom Jadranske izložbe koju je priredila Jadranska straža. Od tada održavane su u Muzeju česte izložbe narodne umjetnosti.

Zbirke Muzeja ponovno su preuređene 1934. godine.

Najbogatija je svakako zbirka narodnih nošnji, a danas Muzej ima i zbirku starih mjera, oružja, nakita i ostalih predmeta iz života naroda Dalmacije.

Galerija umjetnina

Već prilikom prve izložbe umjetničkog društva »Medulić« u Splitu 1909. godine pokrenuto je pitanje osnivanja Galerije. Tada je, naime, Općina grada Splita otkupila veći broj umjetničkih djela.

Izložba »Jadranske straže« 1925. ponovno je potakla pitanje osnutka galerije.

Tadanji gradonačelnik Splita, Ivo Tartaglia pokreće akciju skupljanja umjetničkih djela, a kao osnovu buduće Galerije predlažu zbirku vrijednih umjetnina koju posjeduje Općina grada.

Godine 1931. I. Tartaglia poklanja 12 slika domaćih umjetnika, a Uprava Primorske banovine unajmila je zgradu na Lovretu, blizu Arheološkog muzeja, za privremeni smještaj Galerije.

Iseljenički muzej Zagreb.

Iseljenički muzej Split.

Galerija umjetnina svečano je otvorena 1. XII 1931, a prvi ravnatelj bio je Kamilo Tončić. Tada je Galerija posjedovala 69 skulptura, 48 akvarela, 99 grafika i 241 uljanu sliku.³⁷

Zbirke su znatno povećane poklonima privatnika. Tako je Antun Zuppa 1933. poklonio svoje drvoreze; Tomislav krizman darovao je čitavu kolekciju svojih, te domaćih i stranih grafika; slikar Miha Marinković oporučno je 1934. ostavio svoje slike Galeriji. Među darovateljima su i Ivan Meštrović, Vjekoslav Parać, Milan Zenić i drugi. Hrvatsko društvo umjetnosti 1940. poklonja 20 slika domaćih umjetnika odabranih iz Moderne galerije u Zagrebu.

Već od 1932. Galerija otkupljuje slike Vlahe Bukovca, Celestina Medovića, Andrije Medulića, Emanuela Vidovića, Albrechta Dürera i drugih, a nabavljena je i zbirka ikona kasno-bizantskog doba, koju je uredio Kamilo Tončić.

Godine 1940. Općina grada Splita započinje pripreme za gradnju nove zgrade za Galeriju, ali tu akciju prekida II svjetski rat.

Poslije oslobođenja zbirke Galerije povećale su se novim poklonima Ivana Meštrovića, dodjelom zbirke Ive Tartaglia i drugih.

Danas fond Galerije čine umjetnine od XIV do XX stoljeća.

Iseljenički muzej

Nakon uređenja i otvorenja Iseljeničkog muzeja u Zagrebu³⁸ počelo se s pripremama na uređenju Iseljeničkog muzeja u Splitu kao prvog ogranka Muzeja u Zagrebu.

Milostislav Bartulica govorio je o važnosti Iseljeničkog muzeja u prostorijama Iseljeničkog kluba na Narodnom trgu u Splitu 6. V 1937., a Ivo Lupis-Vukić održao je predavanje o Boliviji i o našim iseljenicima u toj zemlji.

Svečano otvorenje Muzeja bilo je 7. III 1941. u prostorijama Iseljeničkog kluba.

Drugi svjetski rat prekinuo je djelovanje Muzeja, a ni nakon oslobođenja Muzej nije nastavio radom.

Muzej grada Splita

Muzej grada Splita osnovan je tek 1946. godine, ali jezgro za osnivanje današnjeg Muzeja bila je povijesna zbirka koja je stvarana uz Gradsku biblioteku³⁹ zaslugom osnivača i direktora Biblioteke, Dušana Mangera.

Zbirka i Biblioteka bile su smještene u palači Bernardi. Tu su se čuvali stari statuti, proglašeni i velik broj dragocjenih djela i predmeta iz splitske povijesti.

Poslije oslobođenja zbirka je povećana starinama iz ostalih splitskih muzeja, a koje se odnose na povijest grada Splita.

Od 1952. Muzej je smješten u palači obitelji Papalić. Danas zbirke Muzeja prikazuju kulturnu povijest grada Splita od srednjeg vijeka do XX stoljeća.

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika

Do 80-tih godina XIX stoljeća arheološka istraživanja u Dalmaciji bila su usmjerena gotovo isključivo na proučavanje antičkih ostataka grčko-rimske kulture.

Šezdesetih godina buđenjem nacionalne svijesti javlja se i interes za proučavanje narodne prošlosti. Slučajni nalaz kamenog spomenika u Muću (1871. god.) s natpisom kneza Branimira iz 888. godine, bio je povod za arheološka istraživanja hrvatskih spomenika. Nato se odlučio fra Lujo Marun koji je, iako bez stručnog znanja, stekao neprolazne zasluge za hrvatsku arheologiju.

Već 1885. osniva Marun u Kninu »Odbor za istraživanje starina u Kninskoj okolici«, a 1887. osniva »Hrvatsko starinarsko društvo«.

Tokom nekoliko godina rada skupljena je vrijedna zbirka spomenika iz doba narodnih vladara koje je Marun prvo vrijeme smjestio u hodnicima kninskog franjevačkog samostana. Ubrzo su samostanski hodnici bili pretijesni i 1892. fra Marun traži prikladnije prostorije za privremeni smještaj zbirki, a u »Izvešću kninskoga hrvatskog starinarskog društva« za godinu 1891. predlaže da se osnuje »Središnji arheološki muzej hrvatskih spomenika«.

Taj prijedlog podnio je i zastupnik Josip Virgil Perić na sjednici Dalmatinskog sabora 2. IV 1892. godine.

U prvim godinama arheološkog istraživanja Marunu je od velike pomoći bio Frane Bulić, ali zbog nesuglasica oko smještaja »Središnjeg muzeja hrvatskih spomenika«, Bulić se s nekolicinom prijatelja, na sam dan otvorenja »Prvog muzeja hrvatskih spomenika« u Kninu, 24. VIII 1893, odvojio od Hrvatskog starinarskog društva i osnovao arheološko društvo »Bihać«.

Rad društva »Bihać« ograničio se na istraživanja hrvatskih spomenika na područja od Trogira do Omiša, a nalazi su smješteni u Arheološkom muzeju u Splitu kao »Zbirka Bihać«.

Na sjednici Dalmatinskog sabora 22. I 1894. zastupnik Juraj Biankini uzima se za gradnju muzejske zgrade u Kninu, a na Godišnjoj skupštini Hrvatskog starinarskog društva 15. V 1894. raspravljalo se uz ostalo o potrebi kupnje jedne kuće u Kninu za smještaj zbirki Muzeja.

Od otvorenja Muzeja do I svjetskoga rata, Društvo je vodilo iskapanja na području od gornje Cetine do Nina uz financijsku pomoć hrvatskih rodoljuba.

Rezultati istraživanja objavljeni su u »Starohrvatskoj prosvjeti«, koju je Društvo počelo izdavati 1895. u redakciji Frane Radića.

U razdoblju od I svjetskog rata do 1928. Muzej i Društvo proživljavali su tešku financijsku krizu. Hrvatsko starinarsko društvo ponovo 1925., izdajući brošuru s informacijama o Muzeju u Kninu objavljuje i prijedlog za osnivanje jednog središnjeg hrvatskog kulturnopovijesnog muzeja u Zagrebu, u koji bi se smjestili i predmeti iz kninskog Muzeja. Prijedlog kao i pozivi za pomoć nisu naišli na odaziv. Zbog trošnosti muzejske zgrade, Hrvatsko starinarsko društvo obavijestilo je 31. III 1926. javnost o zatvaranju Muzeja.

Zaslugom Stjepana Radića, tada ministra prosvjete, 1927. pokrenuta je akcija za pomoć Društvu i Muzeju u Kninu.

Ugovorom od 17. I 1928. između Oblasnih odbora zagrebačke i splitske oblasti i Hrvatskog starinarskog društva, zagrebačka i splitska oblast preuzimaju brigu o daljnjim iskapanjima na terenu, uzdržavanje Muzeja i gradnju nove muzejske zgrade u Kninu.

Godina 1928. znači prekretnicu u razvoju kninskog Muzeja. Obavljeni su popravci na zgradi, reorganizirana je Uprava Muzeja, ponovno izlazi »Starohrvatska prosvjeta«. Tu aktivnost prekida »šestojanuarska diktatura« 1929. godine. Odustaje se od gradnje nove zgrade, ali se predlaže preseljenje Muzeja u Kninsku tvrđavu. Za preseljenje naročito se zauzimao Ivan Meštrović, čemu se protivio Lujo Marun.

Potkraj 1930. Savska i Primorska banovina preuzimaju upravu Muzeja, a 17. III 1931. donijete su »Odredbe« o upravljanju imovinom Muzeja. Prema tim »Odredbama« imenovan je kuratorij. Prvi sastanak kuratorija održan je 10. XII 1931. u Zagrebu sa slijedećim dnevnim redom:

- 1) Izvještaj o dogradnji muzejske zgrade u Kninskoj tvrđavi,
- 2) Pitanje preseljenja Muzeja u tvrđavu i njegovo uređenje.

U toku 1932—34. Muzej je preseljen u Kninsku tvrđavu, a za ravnatelja je imenovan Stipe Gunjača koji počinje sistematskim uređivanjem zbirki.

Kuratorij se nije sastajao skoro osam godina. Drugi sastanak kuratorija održan je 3. V 1939. u Kninu na poticaj Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Na sastanku je podnesen izvještaj o radu na uređenju i povećanju zbirki i odlučeno o nastavku iskapanja na terenu.

Rad Muzeja prekinuo je II svjetski rat i talijanska okupacija Knina. Zaslugom Stipe Gunjače inventar Muzeja prenesen je u Sinj i tu je sačuvan do oslobođenja.

Godine 1941. započela je gradnja muzejske zgrade u Klisu, ali se ubrzo odustalo zbog nedostatka sredstva, a 1948 Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti odlučila je preuzeti upravu Muzeja, te je odredila da se zbirke prenesu u Split. Lapidarij je privremeno smješten u trijem Meštrovićeva kašteleta, a sitni predmeti u podrumu Meštrovićeve galerije.⁴⁰

Godine 1953. Muzeju je pripojena i »Zbirka Bihać«, te je tako nakon 60 godina ostvarena prvotna zamisao Luje Maruna o »središnjem muzeju hrvatskih arheoloških spomenika«, a 1954. dobiva i naziv »Muzej hrvatskih arheoloških spomenika«.

Slijedeće godine adaptirana su skladišta na mjestu porušene tvornice cementa i tu su zbirke ostale punih 20 godina.

Danas Muzej konačno ima odgovarajuće prostorije u novosagrađenoj muzejskog zgradi koja je jedan od četiri kapitalna objekta za potrebe hrvatske kulture.

Pomorski muzej

Nakon »Jadranske izložbe«, koju je u Splitu 1925. godine priredila »Jadranska straža«, odlučeno je da se predmeti pomorskog odsjeka Izložbe privremeno smjeste u Općinskom domu i osnuje Pomorski muzej.

Od članova »Jadranske straže« imenovana je Uprava Muzeja (predsjednik Bude Stipanović i Ivo Rubić tajnik).

Godine 1928. raspisan je natječaj za gradnju nove zgrade doma »Jadranske straže« u kojoj su predviđene prostorije i za Muzej.

U novim prostorijama Muzej je otvoren 8. XII 1933, a za prvog kustosa imenovan je Ivo Rubić.

Poslije oslobođenja, 1954. godine Muzej je preseljen u palaču Milesi, zgradu iz XVII st. Muzejske zbirke čine predmeti iz ribarstva, brodogradnje i pomorstva.⁴¹

Prirodoslovni muzej

Kao jezgro budućeg Prirodoslovnog muzeja u Splitu poslužila je bogata zbirka kornjaša, koju je splitskoj Općini ponudila obitelj nakon smrti dra Ede Karamana.

Tadanji gradonačelnik Ivo Tartaglia, po savjetu Umberta Giromette, otkupio je zbirku i 1924. Muzej je osnovan. Od tada se počelo sistematski skupljati i popunjavati zbirke rijetkim primjercima dalmatinske faune, a pristizali su i vrijedni pokloni prirodnih rijetkosti.

Muzej je privremeno smješten u zgradi Općinskog doma, u Umberto Girometta imenovan je prvim kustosom.

Ubrzo su prostorije u Općinskom domu bile premalene, pa je preuređena nekadanja restauracija na Marjanu i tu je Muzej otvoren 5. IV. 1926. godine.

Za vrijeme talijanske okupacije u II svjetskom ratu Muzej je teško stradao, pa se nakon oslobođenja morala ponovno popunjavati muzejske zbirke.

Danas Muzej ima mineralošku, paleontološku, zoološku i botaničku zbirku, a u sastavu muzeja djeluje i zoološki vrt s primjercima domaće i egzotične faune.

Riznica Splitske katedrale

Riznica splitske katedrale čuva crkvene dragocjenosti, zlatarske predmete domaćih i stranih majstora, zbirke paramenata i rukopisa, među kojima se ističe kodeks iz VII i kartular crkve Sv. Petra iz XI stoljeća.

Zaslugom splitskog biskupa Klementa Kvirina Bonefačića i don Nikole Žiške, Riznica je preuređena i 13. X 1935. otvorena za javnost.

SUŠAK

Gradski muzej

Godine 1929, na prijedlog nekolicine intelektualaca, Gradsko zastupstvo zaključilo je da osnuje Gradsku knjižnicu i Gradski muzej u Sušaku. Osnivanju

Knjižnice pristupilo se odmah, a oko osnivanja Muzeja počelo se raditi tek 1933. godine.

Doduše, Društvo za promet stranaca u Sušaku počelo je 1931. akciju skupljanja starina, ali bez većih rezultata, a 1932. gradonačelnik Đuro Ružić sazvaio je sastanak većeg broja kulturnoprosvjernih radnika, na kojem su određene i smjernice rada izabranog Odbora za osnivanje Gradskog muzeja. Za predsjednika Odbora izabran je Andrija Rački.

Tek krajem 1933. Gradsko zastupstvo u proračunu za godinu 1934. izglasalo je 25.000 din. za uređenje Muzeja, a na svojoj sjednici 18. V 1934. imenovalo je Ivana Sveška za voditelja. Upućen je i poziv građanstvu da darovima pomognu u prikupljanju predmeta kulturnopovijesne vrijednosti.

Prve prostorije Muzeja bile su u zgradi gradske vijećnice, ali 1935. prenesen je u zgradu starog »Kortila«. ⁴² Ubrzo Muzej opet seli u zgradu osnovne škole, a na mjestu »Kortila« gradi se neboder, u kojem su određene prostorije i za Muzej.

U toku II svjetskog rata Muzej je dva puta stradao, 1943. od bombardiranja i 1945. prilikom povlačenja neprijateljske vojske.

Poslije oslobođenja Muzej je obnovljen i 1948. smješten na Trsatu kao Muzej Hrvatskog primorja. ⁴³ Danas se nalazi u sastavu Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci.

ŠIBENIK

Gradski muzej

Krsto Stošić, prvi zaslužni sakupljač kulturno-umjetničkih spomenika u Šibeniku, 1924. godine provodi akciju sabiranja starina i predlaže osnutak Gradskog muzeja. Njegovim nastojanjem započelo se i s uređenjem crkvice »Svih svetih« u kojoj je Muzej 20. XII 1925. povodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskog kraljevstva i otvoren.

Grada je skupljena uglavnom darovima, a i K. Stošić, koji je Muzej vodio do smrti 1944, poklonio je svoju zbirku starina. Financijska sredstva, koja je davala Gradska općina, bila su vrlo oskudna, a Muzej je predstavljao više skladište kulturnopovijesne građe, nego muzejsku ustanovu.

Već slijedeće godine Muzej je preseljen u zgradu bivše općine (iza katedrale), a brigom Lovačkog društva u Šibeniku, otvoren je 4. IV 1927. i Gradski prirodoslovni muzej.

Godine 1937. već postoji uređena zbirka crkvenih starina u crkvi Sv. Barbare, obavljaju se iskapanja starohrvatskih spomenika u Vrpoljcu blizu Šibenika, a od slika starih majstora, koje se nalaze po šibenskim crkvama, predlaže se osnivanje Galerije slika. Nedostajala su financijska sredstva da se provedu želje i prijedlozi i da se osnuje jedan veći kulturnopovijesni muzej grada Šibenika, koji bi objedinio sve zbirke.

Za vrijeme talijanske okupacije u II svjetskom ratu mnoge su starine propale prilikom bombardiranja ili su ih opljačkali okupatorski vojnici.

Nakon oslobođenja Šibenika, već potkraj 1944. Muzeju su dodijeljene privremeno prostorije u drevnoj kuli do Kneževe palače i financijska sredstva za uređenje zbirki.

Osobitim zalaganjem prof. Franje Dujmovića i uz pomoć srednjoškolske omladine zbirke su uređene i popunjene novim darovima i nalazima i Muzej je otvoren u travnju 1946. godine.⁴⁴

Danas Muzej ima prirodoslovnu, arheološku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku, galeriju, te poseban odjel NOB-a, a smješten je u Kneževoj palači.

TROGIR

Gradski muzej

Zaslugom Josipa Slade-Šilovića skupljen je lijep broj grčkih i rimskih kamenih spomenika u Trogiru koji su bili smješteni u ruševnoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja, a 1925. predlaže se uređenje te crkve i osnivanje Gradskog muzeja.

U tu svrhu osnovano je 1928. Društvo za čuvanje i sabiranje starina u Trogiru pod nazivom »Radovan«. Na sjednici Odbora za izradu pravilnika Društva, održanoj 30. XII 1928. izabrana je Uprava Društva u koju su ušli Frane Bulić i Miho Barada, a za čuvara budućeg Muzeja imenovan je Roko Slade-Šilović.

Društvo je počelo s radom na skupljanju starina i na pripremama za obnovu crkve Sv. Ivana Krstitelja u koju bi se smjestio Muzej.

Godine 1938. postignut je sporazum između Biskupskog sjemeništa u Splitu i Gradske općine u Trogiru o ustupanju crkve Sv. Ivana Krstitelja. Tada je počelo uređenje Muzeja koje je prekinuo II svjetski rat.

Poslije oslobođenja, 1948. godine Ministarstvo NR Hrvatske dodijelilo je 300.000 dinara za osnivanje muzeja kamenih spomenika u Trogiru.⁴⁵

Danas se uz arheološku kulturnopovijesnu i zbirku NOB-a u Muzeju nalazi i biblioteka i arhiv obitelji Garanjin-Fanfogna te zbirka slika umjetnice Cate Dujšin-Ribar.

VARAŽDIN

Gradski muzej

Već početkom stoljeća, točnije 1901. godine javlja se anonimni pisac sa člankom u »Varaždinskom viestniku« o potrebi osnivanja Gradskog muzeja u Varaždinu. Kao osnovu za osnutak Muzeja predlaže zbirku starina, koja se tada nalazila u varaždinskom arhivu, a za smještaj Muzeja predlaže zgradu Gradske vijećnice. Taj prijedlog ostao je samo kao prijedlog skoro četvrt stoljeća.

Tek u travnju 1923. godine unutar Odbora gimnazijske ekstenze rodila se ideja da se priredi kulturnohistorijska izložba grada Varaždina i okolice. Izabran je »Odbor za priredbu kulturnohistorijske izložbe« (Nikola Pečornik, Krešimir Filić i dr.), koji je uputio poziv građanima, županiji, čazmanskom

kaptolu, samostanima i crkvama da aktivno sudjeluju na izložbi. Izložba je održana od 14. do 22. srpnja 1923. u prostorijama varaždinske gimnazije. Uspjeh nije izostao, kako u moralnom, tako i u materijalnom pogledu. Izložbom se pobudio velik interes kod građanstva za osnivanje Muzeja. Čisti prihod od posjeta izložbe iznosio je 10.000 din. O tom uspjehu Krešimir Filić piše slijedeće: »Kulturno-poviestna izložba pokazala je varaždinskom građanstvu veliki izbor liepih i dobrih starina, upozorila ga je na njihovu vrijednost kao što je unapried zapriečila u mnogim slučajevima prodaju tih predmeta uz neznatne cijene, a isto tako i njihovo odnošenje iz Varaždina. Upravo ovo veliko oduševljenje građanstva, kao i krasne kritike o izložbi dale su mi snage i pobudu, da »Odboru za priredbu kulturnohistoričke izložbe grada Varaždina« predložim osnutak »Varaždinskog muzealnog društva«, koje je trebalo preuzeti na sebe zadaću, da do godine 1925. bezuvjetno obavi sve predradnje, kako bi se još u jubilarnoj godini u slavu hiljadugodišnjice hrvatskog kraljevstva otvorio varaždinski muzej«. ⁴⁶

Već 1. listopada 1923. na sjednici izložbenog odbora u Gradskoj vijećnici osnovano je »Muzealno društvo Varaždina«, i izabran privremeni odbor (Lj. Šolc, A. Mrzljak i K. Filić). Odmah se pristupilo izradi pravila Društva. Sabiranje starina lijepo je napredovalo i soba historijsko-geografske zbirke u varaždinskoj gimnaziji gdje su bile smještene starine ubrzo je postala premalena. Brojni darovi i imena darovatelja svakodnevno su objavljivani u varaždinskom dnevnom tisku.

Godine 1924. Gradska općina postaje vlasnikom varaždinskog Starog grada, te u proljeće 1925. daje Društvu na raspolaganje najprije kapelicu Sv. Lovrenca u Starom gradu. Tu su smještene cehovske starine. Sa dosta poteškoća Društvo je dobilo i jedan stan u Starom gradu, ali je taj tek u jesen iste godine bio slobodan. Također tek u jesen potvrđena su i pravila Društva uz neke promjene i dopune.

Tada se moglo misliti na preuređenje prostorija i uređenje Muzeja. U kratkom razdoblju od 22. rujna do 16. studenoga dakako uz velike žrtve i napor, ali s puno entuzijazma, uspjelo se sve to urediti. Za proslavu 1000-godišnjice Hrvatskog kraljevstva, Gradski muzej u Varaždinu svečano je otvoren 16. studenoga 1925.

Daljnje godine rada Muzealnog društva jednako su uspješne. Godine 1926. Gradsko poglavarstvo u Varaždinu dodjeljuje Društvu 2500 din. pomoći, a u svibnju 1927. Društvo priređuje tombolu u korist Gradskog muzeja. Dobivši u pohranu historijske portrete iz varaždinske županijske dvorane, otvorena je (5. VI 1927) galerija historijskih portreta, što je ponukalo članove Društva da pokrenu akciju osnivanja galerije moderne hrvatske likovne umjetnosti. Za svaku godišnjicu osnutka Muzeja, Muzealno društvo uredilo je novu prostoriju u Starom gradu i otvorilo novu zbirku: 1928 uređena je numizmatička zbirka i povećana zbirka cehalija: 1929. na godišnjoj skupštini Društva Krešimir Filić najavljuje uređenje etnografske zbirke, koja je 1933. i otvorena; 1931. uređuje se kazališno-muzička zbirka i zbirka oružja.

Za proslavu 10-godišnjice Muzeja već je uređeno 20 prostorija, a tim povodom Društvo izdaje i »Spomenicu Varaždinskog muzeja 1925—1935« koju je uredio K. Filić.

Od pomoći (40.000 din.) koju je Muzealno društvo dobilo 1938. od banske uprave, Društvo je kupilo prehistorijsku zbirku od učitelja Stjepana Vukovića iz Doljne Voće.

Nako deset godina od uređenja Galerije historijskih portreta ponovno se predlaže i osnivanje galerije moderne hrvatske likovne umjetnosti. Glavni poticaj dali su Kamilo Ružička i Ivo Režek. Skupljena je vrijedna zbirka slika i skulptura i 16. XI 1939. Galerija je otvorena.

Povodom proslave svoje 20-godišnjice (1943) Muzealno društvo izdalo je knjigu K. Filića »Varaždinski muzej«.

Muzej je uzdržavalo »Muzealno društvo« od njegova osnutka 1925. do 1946. uz povremene financijske pomoći grada Varaždina (1926) i banske uprave (1936 i 1938). Tek 1947. Muzej postaje samostalna ustanova.

VARAŽDINSKE TOPLICE

Muzej Varaždinskih Toplica

Muzej je osnovan 1937. zaslugom i zalaganjem Josipa Čabrišana kao privatna zbirka lječilišta. Skupljena je vrijedna građa koja se odnosi na prošlost lječilišta i na kulturnopovijesne i zdravstvene prilike Varaždinskih Toplica.

Danas Muzej ima arheološku, geološku, balneološku i kulturnopovijesnu zbirku te zbirku NOB-a i djela naivnih umjetnika tog kraja.

VINKOVCI

Gradski muzej

U Vinkovcima je nastojanjem gradonačelnika Franje Dučmelića 1942. osnovan Gradski muzej. Naime, sredinom kolovoza 1942. Gradska općina preuzela je bogatu kulturnopovijesnu zbirku šumarskog savjetnika Mate Medvedovića. Prilikom primopredaje Medvedovićeve zbirke sastavljen je točan popis svih predmeta s oznakom nalaza, a gradonačelnik Dučmelić odredio je i prostorije u gradskoj kući za smještaj Muzeja, ali do otvaranja tada nije došlo.

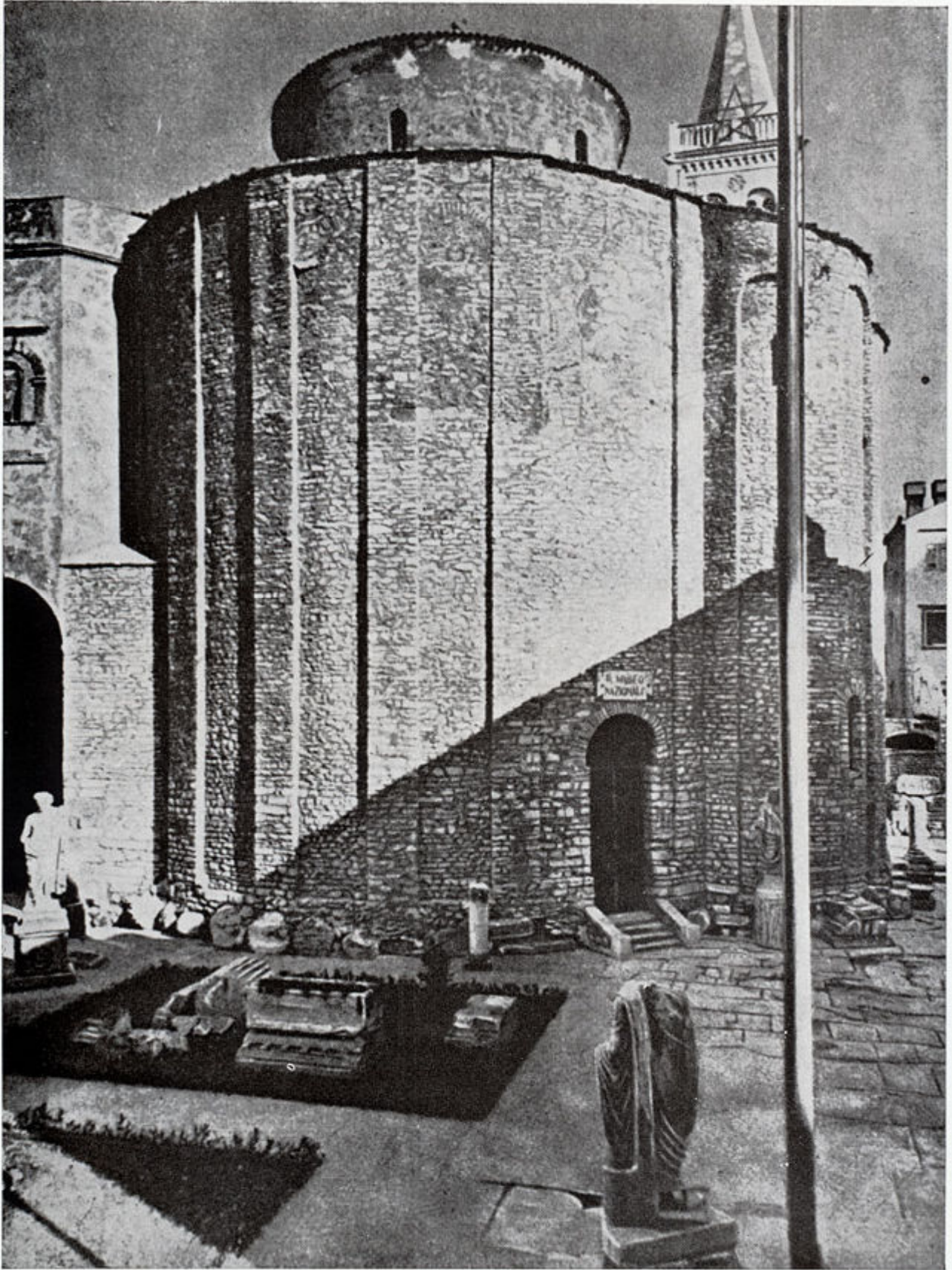
Muzej je otvoren 1950. i danas ima šumsko-prirodoslovnu, arheološku, etnografsku, numizmatičku i kulturnopovijesnu zbirku, te zbirku NOB-a.⁴⁷

VIROVITICA

Gradski muzej

Akcija sabiranja starina za osnivanje Gradskog muzeja pokrenuta je još 1937, ali Muzej je osnovan tek 1953.

Danas Muzej ima arheološku, kulturnopovijesnu i etnografsku zbirku, galeriju, te zbirku NOB-a, a smješten je u nekadašnjem dvorcu grofa Pejačevića.⁴⁸

Arheološki muzej, Zadar. Muzej u crkvi Sv. Donata i lapidarij oko 1910. godine.

ZADAR

Arheološki muzej

Misao da se u Zadru osnuje Arheološki muzej pojavila se početkom druge austrijske vladavine u Dalmaciji. Godine 1830, naredbom tadanjega austrijskog namjesnika Vettera von Lilienberga počelo se skupljati arheološki materijal iz Zadra i iz cijele Dalmacije.

Radilo se doduše nesistematski, bez stručnog osoblja i bez odgovarajućih prostorija. Sabirali su se slučajni nalazi od kojih su kameni spomenici smješteni u gradskom parku, a manji predmeti u zadarskoj gimnaziji.

Godine 1877, nakon što je Frane Bulić istražio crkvu Sv. Donata, određeno je da se tu smjesti i uredi Arheološki muzej, ali je prošlo još dosta godina do ostvarenja. Tek 1893. dopremljeni su predmeti iz gimnazije, a 1905. kameni spomenici iz parka.

Potkraj prošlog i početkom ovog stoljeća sistematski su iskapali Mihovil Glavinić, Luka Jelić i Mihovil Abramić u Ninu, u okolici Benkovca i Obrovca i u Zadru. Rezultat je ovih iskapanja obogaćenje zbirke zadarskog Muzeja materijalom neprocjenjive vrijednosti.

Dosta je i darovanih predmeta došlo u Muzej, a 1901. otkupljen je i dio zbirke zadarske obitelji Pellegrini-Danieli. U Beču je izdan 1912. i vodič po Arheološkom muzeju: »Führer durch das k.k. staats Museum in S. Donato in Zara«.

Rad Muzeja do I svjetskog rata ograničen je na područje sjeverne Dalmacije i to rimska nalazišta, a u razdoblju talijanske okupacije (1918—1943) istraživalo se samo područje grada Zadra. Područje sjeverne Dalmacije istraživao je u to vrijeme Arheološki muzej u Splitu, osim starohrvatskih nalazišta, na kojima je iskapalo Hrvatsko starinarsko društvo u Kninu.

Za vrijeme II svjetskog rata, što nije stradalo od bombardiranja odnijeli su Talijani prilikom povlačenja 1943. i to najvrednije predmete iz numizmatičke zbirke, predmete iz rimskog stakla i dragocjeni nakit.

Poslije oslobođenja preostale zbirke su uređene i Muzej je ponovno otvoren 18. XI 1945. u crkvi Sv. Donata, a 1954. Muzej dobiva nove prostorije u obnovljenoj zgradi kompleksa bivšeg Sv. Dimitrija.⁴⁹ Godine 1974. dovršena je nova zgrada Arheološkog muzeja u Zadru, kao jedan od četiri kapitalna objekta za kulturne potrebe Hrvatske, uz kompleks samostana Sv. Marije.

Danas Muzej ima pretpovijesnu, antičku i srednjovjekovnu zbirku, a upravlja i arheološkom zbirkom u Ninu.

Prirodoslovni muzej

Povodom proglasa i poziva (1830) austrijskog namjesnika Lilienberga stanovništvu da pomogne u osnivanju Narodnog muzeja, počelo se uz arheološke spomenike, skupljati i uzorke flore i faune.

Premda je Dvorska kancelarija u Beču odbila svaku moralnu i materijalnu pomoć, zahvaljujući stanovništvu Zadra i sjeverne Dalmacije skupilo se obilje

muzealija i 1838. osnovana je Prirodoslovna zbirka Narodnog muzeja. Bio je to najstariji prirodoslovni muzej u Hrvatskoj, koji 1905. postaje samostalna ustanova pod nazivom »Gradski prirodoslovni muzej«. Uz Muzej osnovano je i »Društvo Gradskog prirodoslovnog muzeja«. Pravila Društva potvrdila je Gradska općina 28. XI 1905.

Prema izvještaju Mihajla Katurića na prvoj skupštini Društva 30. XII 1906. Muzej je imao oko 600 vrsti životinja, mineraloško-petrografsku zbirku i bogati herbar.

Za vrijeme II svjetskog rata muzejske su zbirke znatno uništene. Ispod ruševina izvučeni su tek ostaci sa kojima je, poslije oslobođenja, uz pomoć zagrebačkog Zoološkog muzeja započeta obnova Prirodoslovnog muzeja u sastavu Narodnog muzeja.

ZAGREB

Arheološki muzej

Osnutak zagrebačkog Arheološkog muzeja usko je vezan uz osnivanje Narodnog muzeja u Zagrebu, pa je i historijat njegova razvoja za razdoblje od 1836. do 1878. istovjetan s historijom Narodnog muzeja.

Od donošenja »Zakona o uređenju Narodnog muzeja u Zagrebu« 14. IX 1878. Muzej djeluje samostalno pod nazivom »Arheološki odjel Narodnog muzeja«.

U to vrijeme Muzej posjeduje već bogatu numizmatičku zbirku, arheološku i egipatsku zbirku, te zbirku grčkih vaza, a tu je ostala i zbirka kulturno-povijesnih i umjetničkih predmeta.⁵⁰

Ravnateljem je imenovan Šime Ljubić koji se, oslobodivši se odgovornosti za prirodoslovne odjele, a i kontrole JAZU, počinje intenzivnije baviti arheološkim istraživanjima i popunjavanjem zbirki.

Nakon prestanka rada »Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine« 1878. godine, na prijedlog Šime Ljubića od istih članova osnovano je »Hrvatsko arheološko društvo« kojemu je glavna zadaća bila iskapanje i sabiranje starina za Arheološki muzej. Već slijedeće godine izlazi prvi broj časopisa »Viestnik Hrvatskoga arheologičkoga društva« koji kao glasilo Arheološkog muzeja objavljuje vijesti o arheološkim nalazima, popise darovateja i ostale priloge o radu Muzeja.

Od 1879. u »Viestniku...« objavljuju se i rezultati rada arheološkog društva »Siscia«.⁵¹ koje je vodilo iskapanja u Sisku i okolici za Arheološki muzej u Zagrebu.

Godine 1880. dovršena je gradnja zgrade Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, pa je Muzej u toku 1880. i 1881. prema ranijoj odluci Zemaljske vlade⁵² preseljen iz »Narodnog doma« u suteran zgrade na Zrinskom trgu.

Zbirke su se dalje popunjavale otkupom, darovima pojedinaca, radom muzejskih povjerenika na sabiranju starina, te iskapanjima u Sisku, Bakru, Topu-

ZAGREB, ARHEOLOŠKI MUZEJ LAPIDARIJ

Arheološki muzej, Zagreb. Postav muzeja u zgradi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Foto: Griesbach i Knauss.

Arheološki muzej, Zagreb. Postav muzeja u zgradi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Foto: Griesbach i Knauss.

ZAGREB, ARHEOLOŠKI MUZEJ LAPIDARIJ

skom, Otočcu, Mitrovici i drugim lokalitetima. Tako su i nove prostorije već prvih godina nakon preseljenja postale ubrzo premale.

Godine 1885. Ljubić počinje s pripremanjem za izdavanje »Kataloga Arheološkog odjela Narodnog muzeja«. U tome je djelomično i uspio izdajući 1889. i 1890. popis egipatske i prehistorijske zbirke pod naslovom »Popis arheološkoga odjela Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu«.

Za zbirke Muzeja ubrzo su se zainteresirali strani stručnjaci. Tako je još 1875. engleski arheolog John Wylie proučavao prehistorijsku zbirku, a 80-ih godina prošlog stoljeća poznati egiptolozi (Alfred Wiedemann, Richard Francis Burton, Lac Reinisch, J. Krall i drugi) počeli su proučavati egipatsku zbirku, a osobito egipatsku mumiju omotanu povojima koji su ispisani etruščanskim pismom.

Nagli razvoj arheologije u II polovici XIX st. u zapadnoj Evropi utjecao je i naše prilike, pa se početkom dvadesetih godina počelo pomišljati na osnivanje katedre za arheologiju na zagrebačkom Sveučilištu.

Tadanji predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu, Izidor Kršnjavi, predložio je 1892. reorganizaciju Arheološkog odjela. Prema tom prijedlogu profesor arheologije na Sveučilištu bio bi ujedno ravnatelj Arheološkog odjela, a Odjel bi postao sveučilišnim zavodom kao što je to već bilo provedeno u Zoološkom i Mineraloškom odjelu Narodnog muzeja.

Prijedlog je i ostvaren 1893. nakon umirovljenja Šime Ljubića i imenovanja Josipa Brunšmida sveučilišnim profesorom za klasičnu arheologiju i ravnateljem Muzeja. Tada počinje novo razdoblje u razvoju i radu Arheološkog muzeja. Brunšmid je odmah počeo sistematski preuređivati zbirke koje su se iz godine u godinu sve više povećavale.

Zaslugom Kršnjavog 1894. Zemaljska vlada odobrila je 20.000 forinti za otkup zbirke grčkih i rimskih starina grofa Laval Nugenta⁵³

Odlaskom Ljubića prestao je 1892. izlaziti »Viestnik...«, ali već 1895. Brunšmid ponovno počinje s izdavanjem nove serije časopisa pod nazivom »Vjesnik Hrvatskog arheološkoga društva«.

Zbog povećanja zbirki i neprikladnih prostorija u suterenu zgrade Akademije, već 1896. predloženo je da se gradi nova zgrada za sve odjele Narodnog muzeja na gradilištu između današnje Ul. 8. maja i Katančičeve, god. 1900. Zemaljska vlada namjeravala je preurediti dio kasarne u Petrinjskoj ulici a 1903. planirana je gradnja na Zapadnom perivoju (danas Mažuranićev trg), ali sve je ostalo samo na prijedlogu.

Od daljih povećanja zbirki vrijedno je spomenuti poklon numizmatičke i arheološke zbirke Roberta Thurmayera, župnika u Sotinu (1901) otkup numizmatičke zbirke Franje Gundruma (1905) i Oskara Friml-Antunovića (1912).

Godine 1913. Zemaljska vlada ponovno pokreće pitanje gradnje nove muzejske zgrade u Zagrebu i to južno od palače Akademije na mjestu Kemijskog instituta, ali je tu akciju prekinuo I svjetski rat.

Zakonom o Narodnom muzeju od 1918. Arheološki muzej mijenja naziv u Arheološko-historijski odjel Narodnog muzeja.

Godine 1924. J. Brunšmid je umirovljen, a radom nastavlja novoimenovani ravnatelj Viktor Hoffiller. Uz bogate zbirke naslijedio je i sve probleme, osobito one oko smještaja zbirki u prikladnije prostorije.

Zbog nedostatka prostora za stalnu postavu Uprava Muzeja odlučila je priređivati povremene tematske izložbe. Tako je već 1934. priređena izložba rimskog stakla i starog novca, 1935. izložba japodskih spomenika, a 1936. izložba historijskih predmeta iz vremena od 1790. do 1860.

Nakon smrti grofice Anke Jelačić (1934) predani su Muzeju predmeti iz ostavštine bana Josipa Jelačića,⁵⁴ te je 1937. priređena i izložba tih predmeta a 1939. izloženi su prehistorijski nalazi iz Vučedola.

Još jednom započete su predradnje za gradnju nove muzejske zgrade. Na sjednici Ekonomskog odbora Gradskog zastupstva grada Zagreba 24. II 1938. predloženo je gradilište na uglu tadašnje Varaždinske ceste (Proleterskih brigada) i produžetka Zrinjevca prema Savi, a 1940. arhitekt Lovre Celio-Cega izradio je i nacrt. Ali i tu akciju prekinuo je II svjetski rat.

Poslije oslobođenja Muzej postaje potpuno samostalna ustanova pod enazivom Arheološki muzej i dobiva nove prostorije u zgradi na Zrinskom trgu broj 19. Preseljenje iz palače Akademije trajalo je od 1945. do 1947. godine.⁵⁵

Danas Muzej ima bogatu pretpovijesnu, rimsku i srednjovjekovnu arheološku zbirku numizmatičku i egipatsku zbirku te zbirku grčkih vaza.

Atelier Meštrović

Godine 1929. Ivan Meštrović poklonio je gradu Zagrebu sadrene odljeve svojih radova koji su najprije bili smješteni i izloženi u Umjetničkom paviljonu, a 1933. otvorena je »Galerija Ivana Meštrovića« u Ilici 12. no već 1938. Galerija je zatvorena, a Meštrović je odredio da se radovi prenesu u Split i smjeste u njegovoj kući na Mejama.

Poslije oslobođenja Meštrović poklanja gradu Zagrebu svoj atelier i stan u Mletačkoj 8 i tu je uređena stalna izložba njegovih radova.

Dijecezanski muzej

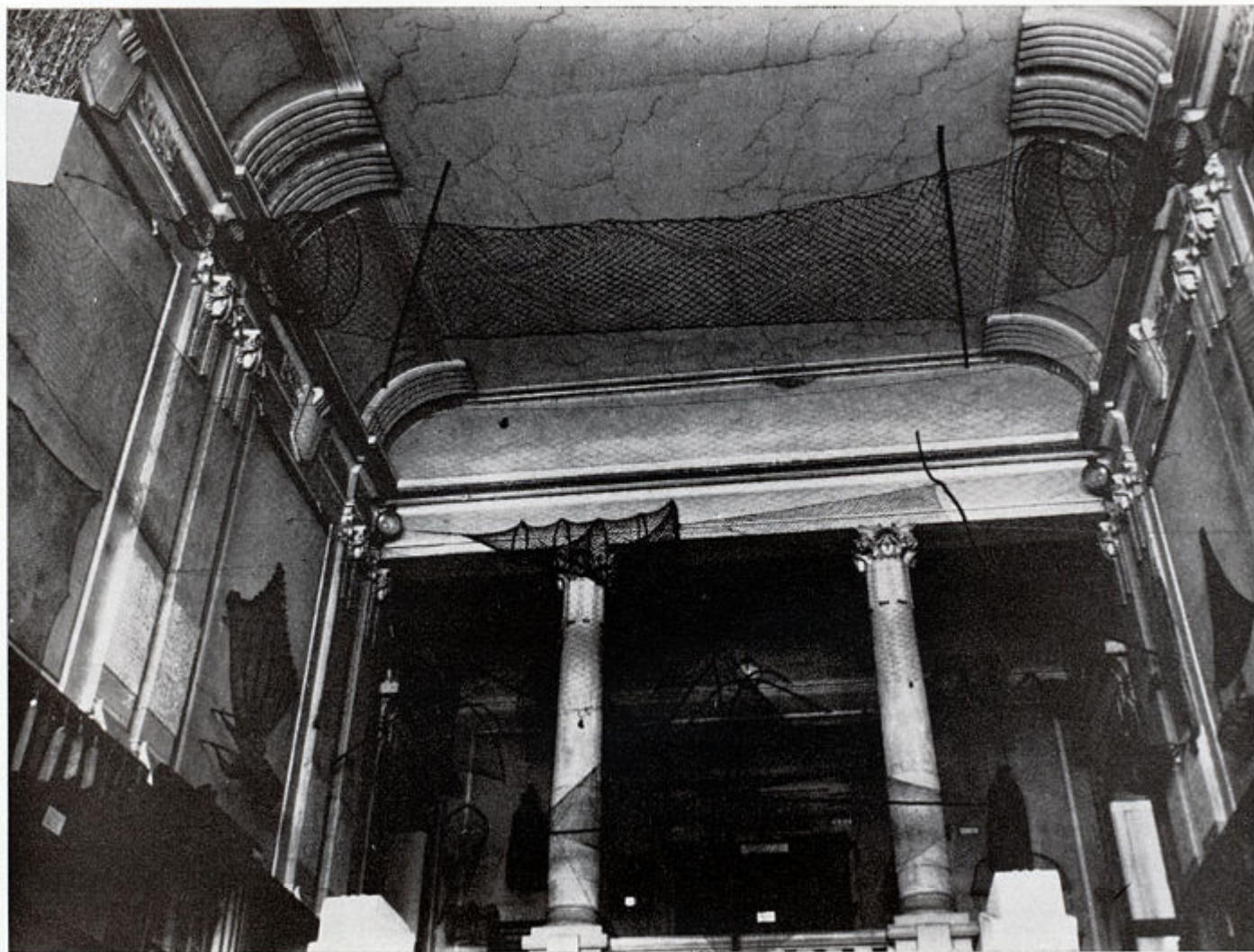
Osnivanje jednog crkvenog muzeja predlagao je još potkraj prošlog stoljeća Ivan Bojničić. Do ostvarenja dolazi tek 1935. kada je zagrebačka Nadbiskupija izdala okružnicu o osnutku Povjerenstva za crkvenu umjetnost i donijela odluku o osnivanju Diecezanskog muzeja. Imenovan je i Odbor za osnutak u koji su ušli Janko Barle, Dragutin Kniewald i Miho Barada, a Muzej je stvarno osnovan 1939. godine. Naime, rješenjem od 27. veljače 1939. briga o skupljanju predmeta crkvene umjetnosti, te smještaju i uređenju povjerena je Kamilu Dočkalu.

Već iste godine počelo se u Zagrebu i po župama skupljati predmete za Muzej, a popis darovatelja i crkvenih predmeta objavio je Dočkal u »Katoličkom listu« i u posebnoj knjižici pod naslovom »Diecezanski muzej nadbiskupije zagrebačke« (Zagreb 1940).

Etnografski muzej, Zagreb. Vitrina sa nakitom iz 1935.

—————>
Etnografski muzej, Zagreb. Postav iz 1935. god.

Za Muzej je određena kurija (iz XVII st.) kanonika Ivana Znike (Kaptol 28) u kojoj je Muzej i otvoren 9. XI 1942. godine.

Etnografski muzej

Početak današnjeg Etnografskog muzeja treba tražiti već u okviru Narodnog muzeja u Zagrebu.

Godine 1874. otkupljena je zbirka narodnih umjetnina Srećka Laya, a i ranije, uz arheološke i kulturnopovijesne predmete, stizali su u Muzej i pokloni za etnografsku zbirku koja je poslije preuređenja Narodnog muzeja 1878. ostala u Arheološkom odjelu. Osobito brzo povećala se etnografska zbirka vanevropskih zemalja. Uz braću Mirka i Stjepana Seljana, Janka Mikića i Franju Mareka osobito je zaslužan Dragutin Lehrman. Kao član Stanleyjeve Kongo-ekspedicije skupio je bogate zbirke predmeta iz Afrike i u tri navrata 1886, 1891. i 1894. poklonio ih Muzeju.

Osim ove zbirke u Arheološkom odjelu Narodnog muzeja, postojale su i zbirke narodnih umjetnina u Muzeju za umjetnost i obrt, u Hrvatskom školskom muzeju i u Trgovačko-obrtničkom muzeju.

Potkraj 1918. tadašnje »Povjereništvo za bogoštovlje i nastavu« otkupilo je bogatu zbirku narodnih tkanina i veziva zagrebačkog industrijalca Salomona Bergera i tim povodom predložilo da se spajanjem već postojećih etnografskih zbirki iz zagrebačkih muzeja osnuje Etnografski muzej u Zagrebu. Za smještaj je predložena zgrada Trgovačko-obrtničkog muzeja.

Trgovačko-obrtnička komora aktom od 5. I 1919. prodala je Narodnom Vijeću svoju etnografsku zbirku, a iste godine pripojene su Bergerovoj zbirci i one iz Hrvatskog školskog muzeja, Muzeja za umjetnost i obrt i Arheološkog odjela Narodnog muzeja.

Prvi direktor novoosnovanog Etnografskog muzeja bio je Salomon Berger.

Godine 1921. Hrvatski glazbeni zavod predao je Muzeju zbirku pučkih glazbala Franje Kuhača, pa je tako osnovan i Odsjek za pučku muziku.

Povjereništvo za prosvjetu u Hrvatskoj i Slavoniji izdalo je 12. V 1921. okružnicu u kojoj se preporuča građanima, općinskim i županijskim vlastima da pomognu u skupljanju predmeta za Muzej.

Nakon uređenja zbirki Muzej je otvoren u lipnju 1922. godine. Iste godine Josip Matasović počinje izdavati (kao glasilo Muzeja) časopis za povijest kulture i etnografiju Južnih Slavena pod naslovom »Narodna starina«, u kojem donosi priloge o radu Etnografskog muzeja, popise darovatelja te upute za rad muzejskim povjerenicima.

Od izdavačke djelatnosti Muzeja treba spomenuti publikacije: »Zbirka jugoslavenskih ornamenata« (Zagreb 1925), »Seljačke nošnje u području Zagrebačke gore« Vladimira Tkalčića (Zagreb 1926), te »Muzikološki rad Etnografskog muzeja u Zagrebu« Božidara Širole i Milovana Gavazzia (Zagreb 1931).

Poslije Bergera izmijenili su se kao ravnatelji Muzeja Vladimir Tkalčić i Božidar Širola, kojeg je 1935. smijenio Ivo Franić Požežanin.

Premda bez odgovarajućih kvalifikacija, upustio se u preuređenje zbirki Muzeja što je izazvalo kritike stručnjaka. Franić pokreće 1935. i izdavanje »Vjesnika Etnografskog muzeja u Zagrebu«, u kojem uz ostalo donosi i izvještaje o povećanju zbirki darovima i otkupom.

Godine 1939. ravnateljem Muzeja imenovan je Milovan Gavazzi.

Zgrada u kojoj je Muzej smješten, bila je još uvijek vlasništvo Trgovačko-obrtničke komore koja je također namjeravala obnoviti svoje muzejske zbirke. Iz tog razloga, kao i zbog povećanja zbirki Etnografskog muzeja postavljalo se pitanje novih prostorija koje je trebalo riješiti ili gradnjom nove zgrade ili otkupom zgrade Trgovačko-obrtničke komore. Plan gradnje nove muzejske zgrade propao je, kao i za ostale zagrebačke muzeje, početkom II svjetskog rata.

Danas se Etnografski muzej nalazi preuređen, u istoj zgradi, u kojoj je bio privremeno smješten prilikom osnivanja 1919. godine.

Farmaceutsko-historijski muzej

Sakupljanje materijala iz prošlosti našeg ljekarništva i osnivanje muzeja predlagao se još početkom ovog stoljeća, točnije 1907, kada počinje izlaziti »Apotekarski vjesnik«, a i ta zamisao tada nije ostvarena.

Tek 1938. godine na poticaj prof. Josepha Antona Häfligera iz Luzerna, koji je prisustvovao Kongresu za povijest medicine u Dubrovniku, Hrvatsko farmaceutsko društvo odlučilo je osnovati Institut za povijest farmacije sa muzejskom zbirkom, te je započelo sakupljanje materijala. Mnoge ljekarne u Hrvatskoj ustupile su svoje stare apotekarske predmete.

Do ostvarenja dolazi tek poslije oslobođenja. Dne 19. IV 1952. u Zagrebu je otvoren (u Tomašićevoj 12) Institut za povijest farmacije sa zbirkom,⁵⁶ koji je kasnije preseljen u Demetrovu 18 u okviru Instituta za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka JAZU. Danas su zbirke nedostupne javnosti.

Geološko-paleontološki muzej

Osnivanje i historijat Geološko-paleontološkog muzeja istovetan je s osnutkom Narodnog muzeja u Zagrebu.

Već prilikom prve muzejske izložbe, koju je priredilo Hrvatsko gospodarsko društvo 1846. u Zagrebu izložene su bile i zbirke (malakološka, geološka i paleontološka), koje su značile prve osnove za budući Prirodoslovni odjel Narodnog muzeja.

Do 1869. prirodoslovne zbirke smještene su u »Narodnom domu« (Opatička 18) uz ostale zbirke Muzeja. Preuređenjem zgrade u Demetrovoj Narodni muzej dobiva prostorije za smještaj Prirodoslovnog odjela.

Već 1870. Prirodoslovni odjel dijeli se u odsjek za zoologiju, botaniku i paleontologiju koji vodi Spiridon Brusina i odsjek za mineralogiju i geologiju koji preuzima Đuro Pilar. Osnutkom zagrebačkog Sveučilišta Brusina i

Geološko-paleontološki muzej, Zagreb. Stalni postav.

Pilar imenovani su profesorima, a oba odsjeka Prirodoslovnog odjela postaju pomoćni zavodi Sveučilišta.

Nakon Pilarove smrti 1893. nastaju Geološko-paleontološki i Mineraloško-petrografski odjel Narodnog muzeja.

Najveći razvoj Muzej je postigao za vrijeme Pilara, a naročito za njegova nasljednika Dragutina Gorjanović-Krambergera, koji je još 1899. počeo iskapanja diluvijalnih ostataka čovjeka u Krapini.

Zbirke su se, uz iskapanja, popunjavale i poklonima. Tako je Museum Joanneum u Grazu, poklonio četrdesetak modela zubi diluvijalnih i tercijarnih sisavaca.

U geološkom dijelu Muzeja postoji stratigrafska zbirka, koja prikazuje petrografski sastav svih planina Hrvatske.

U paleontološkom dijelu najveću naučnu vrijednost ovog Muzeja predstavlja zbirka »Krapinskog diluvija«.

Gliptoteka JAZU

Već 1892. godine Izidor Kršnjavi kao predsjednik Odjela za bogoštovlje i nastavu, pripremajući reorganizaciju Arheološkog odjela Narodnog muzeja, dao je izraditi sadrene odljeve kipova sa Partenona u Ateni za Arheološki zavod Sveučilišta u Zagrebu. Odljeve je Kršnjavi naručio od tvrtke modelara British museuma (D. Brucciani et Comp.) u Londonu.

Inicijativom i zbirkom dra Antuna Bauera osnovana je 1937. Gipsoteka grada Zagreba, a 1940. Arheološki zavod zagrebačkog sveučilišta ustupio je svoju zbirku odljeva antičke plastike. Iste godine obavljena su lijevanja spomenika u Dalmaciji, a nastavljena poslije II svjetskog rata.

Već od osnutka Gipsoteka usmjerena je na stvaranje zbirke historijskog karaktera.

Zbirke Gipsoteke otvorene su 1948. za javnost, a 1951. prelazi pod upravu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti koja slijedeće godine provodi reorganizaciju ustanove i mijenja naziv u Gliptoteka.⁵⁷

Danas Gliptoteka ima zbirku odljeva antičkih spomenika, hrvatskih srednjovjekovnih spomenika te zbirku modela i odljeva radova domaćih kipara.

Gradski higijenski muzej

Osnivanje muzeja o higijeni rada i profilaksi nesreća pokrenuto je još 1936. godine.

Svrha je stalne izložbe Gradskog higijenskog muzeja u Zagrebu bila prikazati kako nehigijenski uređaji i nezaštićeni strojevi upropašćuju tisuće ljudskih života.

Muzej je otvoren 11. VI 1940. u Ilici 223. Iste godine izdan je i vodič kroz Muzej.

Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne biblioteke

O potrebi prikupljanja grafika domaćih umjetnika i osnivanje jedne javne grafičke zbirke pisao je Ljubo Babić 1918. u časopisu »Hrvatska njiva«. Babić je, naime, tada bio član Odbora kojemu je Povjereništvo za bogoštovlje i nastavu povjerilo brigu oko osnutka Grafičke zbirke.

Do ostvarenja dolazi već slijedeće godine kada je banskom naredbom od 18. XII 1919. izdan statut »Grafičke zbirke kr. sveučilišne knjižnice u Zagrebu«.

Prema tom statutu u Grafičku zbirku ulaze grafički listovi, knjige urešene izvornim grafičkim listovima te zbirka portreta, topografskih listova i arhitekturnih crteža.

U vrijeme osnivanja glavna osnova zbirke bili su grafički listovi što ih je skupio bakrorezac Ivan Weikhardt Valvasor (1641—1693)⁵⁸ i veliki broj grafika koje su bile pohranjene u Sveučilišnoj knjižnici. Među ostalim kao rijetkost treba spomenuti 70 izvornih crteža baroknog arhitekta Johanna Bernharda Fischera von Erlacha (1656—1723).

Za voditelja zbirke imenovan je Artur Schneider.

Glavna je zadaća zbirke da skuplja u prvom redu grafičke umjetnine domaćih umjetnika ali su što otkupom, što poklonima pribavljene i grafike stranih majstora. Tako je npr. 1931. godine Ženska sekcija Hrvatskog društva umjetnosti »Strossmayer« poklonila grafičke listove Barlacha, Kokoschke i Pechsteina.

Od osnutka zbirke do početka II svjetskog rata priređeno je niz izložbi stare i moderne grafike domaćih i stranih umjetnika.

Poslije oslobođenja pokrenuto je pitanje smještaja svih grafičkih umjetnina, pa tako i Grafičke zbirke Sveučilišne knjižnice na jednom mjestu i to u Modernoj galeriji. Ideja je i ostvarena 1947. godine, ali već 1957. Grafička zbirka vraćena je Sveučilišnoj knjižnici, ali Valvasorova zbirka, koje je vlasnik Zagrebačka nadbiskupija, ostala je u Kabinetu grafike JAZU.

Hrvatski agrikulturni muzej

Godine 1874. Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo uputilo je molbu Gradskom zastupstvu u Zagrebu, da Društvu pokloni gradilište za gradnju zgrade u kojoj bi se uredila stalna gospodarska izložba.

Potreba osnivanja jednog gospodarskog muzeja isticana je još nekoliko puta, 1877, 1914. i 1937. godine.

Tek 1940. stvoren je plan za osnivanje Gospodarskog muzeja u Zagrebu i u većim mjestima u pokrajini, a 5. IX 1944. donijeta je i zakonska odredba o osnivanju Hrvatskog agrikulturnog muzeja u Zagrebu.

Muzej je otvoren 10. II 1945. godine. Predviđeno je bilo da se uz Muzej uredi stručna knjižnica i da se obradi hrvatska poljoprivredna bibliografija.

Poslije oslobođenja Muzej nije nastavio radom. Prema jednom podatku⁵⁹ na inicijativu Društva agronoma Hrvatske ponovno je 1955. pokrenuta akcija za osnutak Poljoprivrednog muzeja. Do danas nije osnovan.

Hrvatski narodni zoološki muzej. Stalni postav.

Hrvatski narodni zoološki muzej, Zagreb. Stalni postav.

Hrvatski narodni zoološki muzej

I ovaj Muzej nastao je izdvajanjem prirodoslovnih zbirki Narodnog muzeja u samostalni Zoološki odjel Narodnog muzeja u Zagrebu prema muzejskom zakonu od 14. IX 1878. godine.

Temelj zoološkoj zbirci položio je Mijo Sabljar poklonivši svoje zbirke Muzeju 1843. godine.

Prve prirodoslovne zbirke izložene su već 1846. u okviru prve muzejske izložbe, koju je priredilo Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo u »Narodnom domu«, a prvi čuvar zbirci bio je tajnik Društva, Dragutin Rakovac.

Poslije njegove smrti (1854) kratko vrijeme prirodoslovne zbirke vodi Aleksa Praunsperger, ali već 1855. preuzima sve muzejske zbirke Ljudevit Vukotinović.

Za prvi popis i uređenje zbirci Narodnog muzeja zaslužan je umirovljeni major Mijo Sabljar. Odmah poslije nastupa kao kustos Muzeja 1862. Sabljar predlaže »Društvu za povjesnicu južnoslavensku« da se osnuju odbori po strukama za uređenje zbirci. Za prirodoslovnju zbirku određen je Josip Torbar.

Zbirke su se brzo popunjavale zahvaljujući aktivnosti Sabljara koji je 1864. i 1865. uputio pozive samostanima, svećenstvu, učiteljima, mornarima i ostalim građanima da šalju predmete prirodnih rijetkosti za prirodoslovnju zbirku Muzeja.

Nakon smrti Sabljara, potkraj 1865. godine privremeno je imenovan voditeljem Narodnog muzeja Josip Schlosser.

Prema Statutu od 4. III 1866. Narodni muzej proglašen je zemaljskim zavodom a pod upravom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zbirke su podijeljene u »starinarski« i »prirodoslovni« odjel kojim od 1867. upravlja Spiridion Brusina.

I zbirke Zoološkog muzeja osnutkom Sveučilišta (1874) postaju pomoćni zavod Sveučilišta, a ravnatelj Muzeja sveučilišnim profesorom.

Za vrijeme skoro 35-godišnjeg plodnog rada S. Brusine u Muzeju (umirovljen 1901) zbirke su obogaćene vrijednim primjercima što darovima, što otkupom.

Popisi darovatelja objavljeni su u zagrebačkom dnevnom tisku. Osobito su tada već bile poznate ornitološka i malakološka zbirka Muzeja.

Godine 1882. boravio je poznati engleski malakolog John Gwyn Jeffrey u Zoološkom muzeju radi proučavanja zbirke.

Godine 1886. otkupljene su za Muzej zbirka leptira V. Gaigera i zbirka kornjaša Josipa Schlossera.

I Brusina je nekoliko puta uputio pozive i molbe za popunjenje pojedinih zbirci Zoološkog muzeja. Nailazio je na lijep odaziv, tako da su prostorije u Demetrovoj 1, u kojima su prirodoslovne zbirke Narodnog muzeja uređene još 1869. godine, potkraj XIX st. bile pretijesne.

Zemaljska vlada namjeravala je 1901. godine preurediti dio kasarne u Petrinjskoj ulici za smještaj i Arheološkog i Prirodoslovnih odjela Narodnog

muzeja, a 1903. godine planirana je bila gradnja posebne zgrade za Prirodoslovne odjele na gradilištu južno od zgrade »Kola«. Zatraženo je od Gradskog zastupstva da gradilište pokloni, o čemu je i raspravljano na sjednici Gradskog zastupstva 10. IV 1903. godine. Međutim, svi Prirodoslovni odjeli, danas muzeji, još uvijek se guše u istim prostorijama, koje su im bile namijenjene prije više od sto godina.

Od nasljednika S. Brusine treba spomenuti Augusta Langhofferera i Krunoslava Babića.

Među brojnim darovateljima nalazi se i ime Zlatka Balokovića koji je Muzeju (1932) poklonio zbirku kukaca i koralja sa otoka Ceylona.

Od brojnih zbirki, po kojima je ovaj muzej najbogatiji te vrste u zemlji, izložen je tek manji dio zbog skućenog prostora.

Hrvatski ratni muzej i arhiv

Zaključkom tadanjih državnih vlasti od 26. V 1941. određeno je da se prikupi materijal za uređenje Hrvatskoga ratnog muzeja i arhiva u Zagrebu.

Za voditelja Muzeja predložen je tada već umirovljeni ravnatelj Državnog arhiva, Emilij Laszowski, a za smještaj predviđena je palača obitelji Hellenbach na Griču.

Kako je za osnovu Muzeja trebala poslužiti zbirka oružja Milana Praunspgerera⁶⁰ to je on i imenovan ravnateljem Muzeja. Rad na uređenju počeo je u jesen 1941. godine.

Poslije oslobođenja Muzej nije nastavio radom, već je zbirka oružja vraćena u Povijesni muzej Hrvatske, a arhivalije su pohranjene u Arhivu Hrvatske.

Hrvatski školski muzej

Godine 1865. Ivan Filipović, osnovavši »Učiteljsku zadrugu«, dao je i ideju da se osnuje muzej u kojemu bi se sabiralo sve što se odnosi na školu i narodnu prosvjetu. Tim povodom zaključio je Odbor Učiteljske zadruge da već slijedeće godine priredi izložbu učila.

Međutim, izložba je priređena tek 1871. povodom Prve opće hrvatske učiteljske skupštine. Ponovno je predloženo da se osnuje »pedagogijski muzej« u Zagrebu sa zadatkom da prikuplja i čuva sve što se odnosi na prošlost hrvatskog školstva i na njegov razvitak.

Izložba učila priređena je i 1880. u okviru Gospodarske izložbe, a predmeti su poslije prenijeti u tada već sagrađenu zgradu Učiteljskog doma.

Treću izložbu učila priređuje Zemaljska vlada 1892. prilikom otvorenja novosagrađene Učiteljske škole u Medulićevoj ulici, čime se zbirka u Učiteljskom domu opet povećala.

Osobiti poticaj za osnivanje školskog muzeja bila je Međunarodna izložba 1900. u Parizu. Zalaganjem Antuna Cuvaja, tadanjeg predsjednika Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora već 10. XI 1900. izabran je Odbor za sastavljanje Statuta i osnivanje muzeja. Prema Statutu muzej je dobio naziv Hrvatski školski muzej.

Započeto je skupljanje predmeta i uređenje već postojećih zbirki, a stizali su i darovi.

Muzej je otvoren 19. VIII 1901. u zgradi Učiteljskog doma povodom proslave 30-godišnjice Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora.

Prvi kustos Muzeja bio je Josip Medved (1859—1932) koji je zbirke uredio i već 1903. izdao katalog izložaka, odnosno popis inventara pod naslovom »Hrvatski školski muzej«.

Uz povijesni i moderni odjel, Muzej je imao i odjel za ručne radove. Skupljena je lijepa zbirka narodnih umjetnina koja je 1919. predana Etnografskom muzeju.

Godine 1910. predloženo je da se osnuje »muzej umjetnina gluho-nijemih umjetnika« kao posebni dio Hrvatskoga školskog muzeja.

Zbirke Muzeja popunjavale su se uglavnom do I svjetskog rata. Poslije I svjetskog rata interes za Muzej pada zbog sporova u nastavničkim redovima kojima su povod bile tadanje političke prilike.

Muzej je preuređen i ponovno otvoren 15. III 1936. povodom 35-godišnjice opstanka.

Poslije oslobođenja Muzej je proširen zbirkom školstva u NOB-u, a 1953. odvaja se od Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i postaje samostalna ustanova.

Ilirski muzej

Potkraj I svjetskog rata tadanje političko raspoloženje i ideja jugoslavenstva imala je odjeka i u zamisli i prijedlogu (1917) da se osnuje tzv. »Ilirski muzej« u Zagrebu.

Predloženo je da se prikupi sve što se odnosi na Ilirski pokret i godinu 1848, te da se prikažu sva nastojanja oko ujedinjenja Južnih Slavena.

Svrha Muzeja bila bi propagiranje jugoslavenske misli. Za smještaj Muzeja predložene su: zgrada »Narodnog doma«, zgrada u Demetrovoj 1 ili Jelačićeva palača, ali do ostvarenja zamisli i prijedloga nije došlo.

Iseljenički muzej

Godine 1930. uz Iseljenički komesarijat u Zagrebu pokrenuta je akcija za osnutak Iseljeničkog muzeja. U ime Saveza organizacija iseljenika Fedor Aranički objavljuje u listu »Novi iseljenik« iste godine i program budućeg Muzeja: skupljanje iseljeničke štampe, pravila društava, slike i biografije uglednih iseljenika i ostali materijal.

Iseljenički komesarijat i Muzej nalazili su se u Gornjem gradu u Kamenitoj 15 do 1933, a tada sele u zgradu Narodne zaštite u Branimirovoj 15. Tek tada moglo se početi s uređenjem Muzeja u novim prostorijama. Darovi su svakodevno stizali od naših iseljenika u inozemstvu i od iseljenika-povratnika, a popisi darovatelja objavljivani su u iseljeničkom tisku.

Voditelj Muzeja bio je Milostislav Bartulica. U novim prostorijama predmeti i građa iz života naših iseljenika raspoređeni su u 17 grana (društva, kul-

turnoprosvjete i crkvene organizacije, ekonomski život, običaji država u kojima žive i sl.).

U toku 1934. i 1935. građa je sređivana, i 7. IV 1936. Muzej je svečano otvoren, a počelo se i s pripremama za osnivanje ogranka Muzeja u Splitu.

Darovi su i dalje pristizali, prostorije ubrzo su postale tijesne i pomišljalo se na gradnju nove zgrade. Drugi svjetski rat prekinuo je tu akciju, a poslije rata Muzej nije nastavio radom.

Kazališni muzej i arhiv

Kazališni muzej i arhiv osnovan je još 1840. godine, kada se u Zagrebu započelo prikazivanjem predstava na hrvatskom jeziku. Prvotno je to bila knjižnica rukopisa originalnih i prevedenih dramskih djela.

Prvi upravitelj bio je Dimitrije Demeter, a uz njega Josip Freudenreich. Od 1868. do 1872. upravitelj je August Šenoa. Poslije Šenoa na toj dužnosti izmijenila su se mnoga poznata imena kao Ferdo Miler, Nikola Andrić, Josip Bach, Jozo Ivakić i Slavko Batušić.

Razvojem Hrvatskoga narodnog kazališta povećavala se i zbirka muzejsko-historijskih predmeta iz kazališnog života i rada.

Godine 1926. predlagano je uređenje jednoga središnjeg kazališnog arhiva i muzeja u Zagrebu za sva kazališta u Hrvatskoj.

Zbirke Kazališnog muzeja i arhiva čine: knjižnica rukopisa i štampanih dramskih djela, arhiv administrativnih spisa i korespondencije, kazališni plakati, memorijalni predmeti kazališnih umjetnika, fototeka, diskoteka i štampa o kazalištu.

Muzej ne raspolaže stalnim izložbenim prostorom, već priređuje povremene tematske izložbe i danas se nalazi u okviru Instituta za književnost i teatrologiju JAZU.

Kriminološki muzej

Već 1907. godine »Naučni odjel Kraljevskoga oružničkog zapovjedništva« u Zagrebu donosi odluku o pokretanju akcije prikupljanja predmeta i uređenja »Kriminalističkog muzeja«, ali Muzej nije osnovan.

Za vrijeme II svjetskog rata, 1942. godine osnovan je »Središnji državni ured za suzbijanje kriminaliteta«. To ujedno znači osnivanje »Kriminalističkog muzeja« koji je tada smješten u zgradi Središnjeg ureda u Križanićevoj 3.

Materijal je preuzet uglavnom od Redarstvene oblasti za grad Zagreb, a sastojao se od zbirke provalničkog alata, oružja, zbirki krivotvorenih novčanica, isprava, pečata i dr.

Svrha Muzeja je bila pokazati sve metode rada kriminalaca i olakšati borbu protiv njih.

Poslije oslobođenja Muzej je ponovno osnovan 1953. u Runjaninovoj 2, a otvoren je samo za uži krug stručnjaka.

Mineraloško-petrografski muzej

Razvoj Mineraloško-petrografskog muzeja također možemo pratiti od prvih nastojanja oko osnutka Narodnog muzeja u Zagrebu.

Već nakon Gajeva prijedloga o osnivanju Narodnog muzeja, koji je podnio u kolovozu 1836. Hrvatskom saboru, počeli su stizati Pravoslavnoj akademiji i čitaonici različiti darovi za zbirke budućeg Muzeja, pa i za mineralošku.

Tako je 1838. Mihajlo Sablić, kapetan ličke graničarske regimente poklonio 50 komada različitih ruda.

Temelj mineraloškoj zbirci položio je Mijo Sabljar poklonivši 1834. svoju kolekciju minerala.

Nakon prve muzejske izložbe 1846. u »Narodnom domu« ubrzan je rad na podizanju i uređenju Muzeja. Darovi su pristizali za sve zbirke pa je već 1866. godine, prilikom proglašenja Narodnog muzeja zemaljskim zavodom pod zaštitom Sabora i pod upravom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Muzej imao dva odjela: »starinarski« i »prirodoslovni«, kojim od 1867. upravlja Spiridion Brusina, a već 1869. Prirodoslovni odjel preseljen u nove prostorije u Demetrovoj 1.

Prirodoslovne zbirke popunjavale su se darovima, a popisi darovatelja objavljivani su u zagrebačkom dnevnom tisku, u »Viestniku Narodnoga zemaljskoga muzeja«⁶¹ i u »Glasniku Hrvatskoga naravoslovnoga društva«.⁶²

Već 1870. Prirodoslovni odjel dijeli se na odsjek za zoologiju i botaniku, koji i dalje vodi Brusina, te na odsjek za mineralogiju i geologiju koji preuzima Đuro Pilar.

Mineraloška zbirka znatno je povećana 1874. kupnjom zbirke Francesca Lanze (1808—1892) iz Splita.

Osnutkom Sveučilišta u Zagrebu (1874) S. Brusina i Đ. Pilar pozvani su za profesore na Sveučilištu, a muzejske zbirke postale su pomoćni zavodi Sveučilišta.

Zakonom o uređenju Narodnog muzeja od 14. IX 1878. uz Arheološki i Zoološki odjel, osamostaljuje se i Mineraloško-geološki odjel.

Nakon smrti Đ. Pilara 1893. od Mineraloško-geološkog odjela nastaju dva samostalna dijela: Mineraloško-petrografski pod vodstvom Mije Kišpatića i Geološko-paleontološki pod vodstvom Dragutina Gorjanović-Krambergera.

Dolaskom Kišpatića Mineraloško-petrografski muzej nije ostao samo jednostavno sabiralište minerala i ruda, već se započelo sa stručnom obradom i naučnom sistematizacijom materijala.

Za razvoj Muzeja mnogo su pridonijeli nasljednici Kišpatića, Fran Tućan i Ljudevit Barić.

Danas Muzej ima bogatu zbirku minerala s raznih svjetskih nalazišta i zbirku ruda iz nalazišta u Jugoslaviji, osobito iz Hrvatske.

Misijski muzej

Godine 1930. uređen je u Zagrebu (Palmotićeveva 31) Misijski muzej, a 1933. proširen kao Misijsko-etnografski muzej.

Hrvatski misionari skupili su vrijednu zbirku predmeta i slika crnačkih plemena iz Sudana, Ugande, Bengalije, Kine i Japana, koji prikazuju život ljudi i običaje azijskih i afričkih kraljeva.

Posljednja vijest o Muzeju u dnevnom tisku je iz 1935. godine.

Moderna galerija

U okviru Strossmayerove galerije slika uz umjetnine stranih starih majstora skupljene su već vrlo rano i umjetnine modernih hrvatskih umjetnika, najprije po narudžbi biskupa Strossmayera, a poslije poklonima uglednih građana ili samih umjetnika.

Kako Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti nije mogla iz vlastitih sredstava popunjavati zbirke Galerije, to je Hrvatsko društvo umjetnosti na prijedlog Izidora Kršnjavog u proljeće 1905. odlučilo osnovati Galeriju moderne hrvatske likovne umjetnosti.

Već 17. XII 1905. pribavljene su prve umjetnine (»Timor Dei« I. Meštrovića, triptihon »Pred vratima smrti« M. Račkog i slika »Isus i Magdalena« od češkog slikara Bileka) kojima je udaren temelj Modernoj galeriji.

Galerija je 1909. privremeno smještena u jednom dijelu prostorija Muzeja za umjetnost i obrt, gdje je ostala do 1934. godine. Tada zauzimanjem Ivana Meštrovića Galerija dobiva prostorije u bivšem »Seljačkom domu«, gdje je nakon preseljenja i uređenja, otvorena 16. V 1934. godine.

Već 1938. godine zgradu »Seljačkog doma« otkupila je zagrebačka podružnica Državne hipotekarne banke za uređenje svojih uredskih prostorija, a Uprava Galerije trebala je tražiti novi smještaj za svoje zbirke.

S obzirom na kulturnu misiju Galerije, Banka nije pravila neprilike oko iseljenja, a Uprava Galerije zatražila je od Banske vlade da zgradu otkupi za Galeriju.

Do 1940. godine Galerijom je upravljalo Hrvatsko društvo umjetnosti, a tada je Društvo predložilo da Banovina Hrvatska preuzme upravu, dok će Društvo i dalje davati besplatnog kustosa, a Galerijski odbor vršit će otkup slika.

Poslije oslobođenja Moderna galerija 1947. ulazi u sastav radnih jedinica JAZU. Iz inventara Strossmayerove galerije izdvojene su sve umjetnine suvremenih domaćih umjetnika.

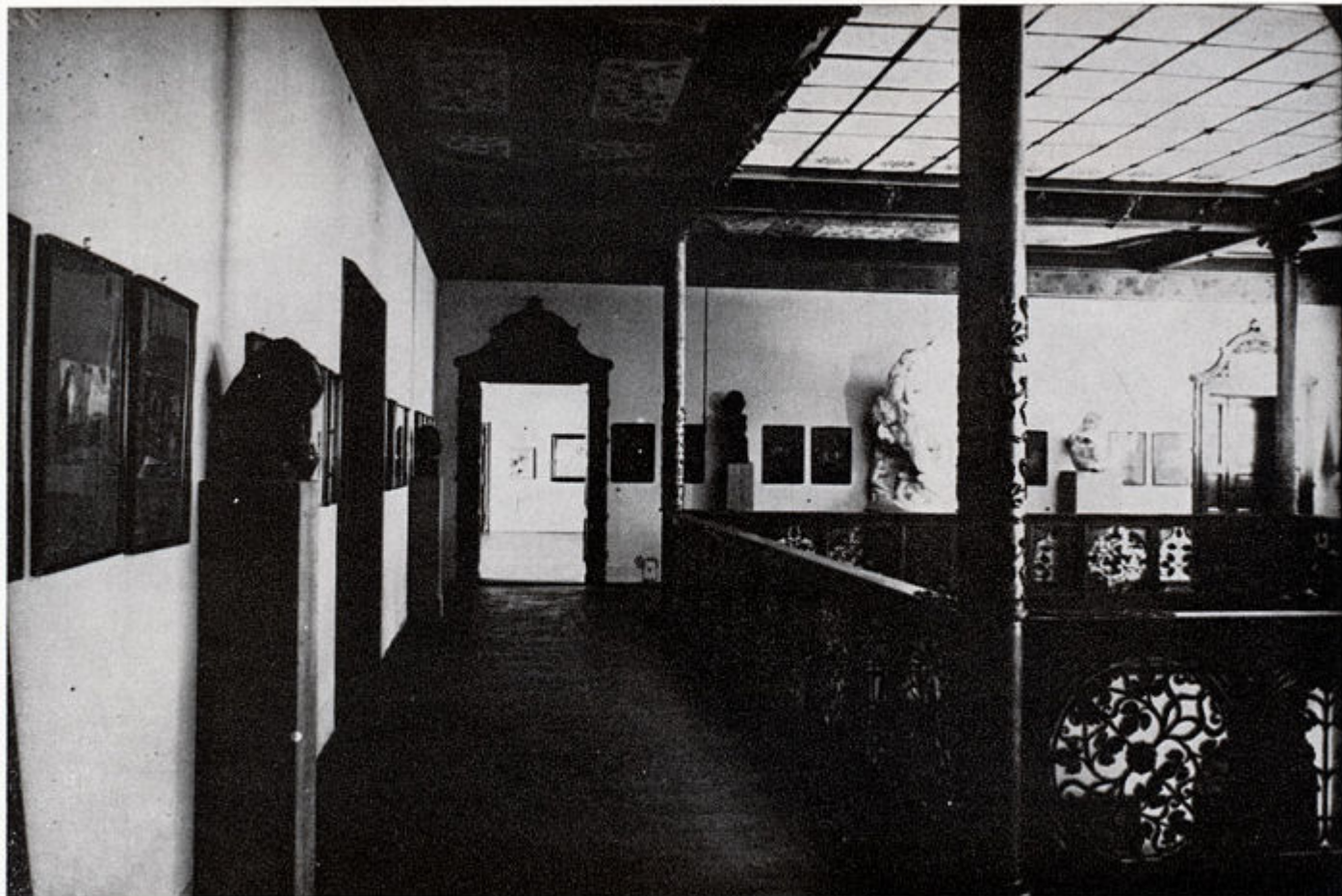
Danas je Galerija samostalna ustanova i u njenim zbirkama zastupljeno je slikarstvo i kiparstvo domaćih umjetnika XIX i XX stoljeća.

Muzej grada Zagreba

Ideju o osnutku Gradskog muzeja u Zagrebu dao je historičar Emilij Laszowski još 1905. godine i uspio je da za nju zainteresira i oduševi neke uplivnije zagrebačke ličnosti među njima i tadanjeg gradonačelnika Milana Amruša.

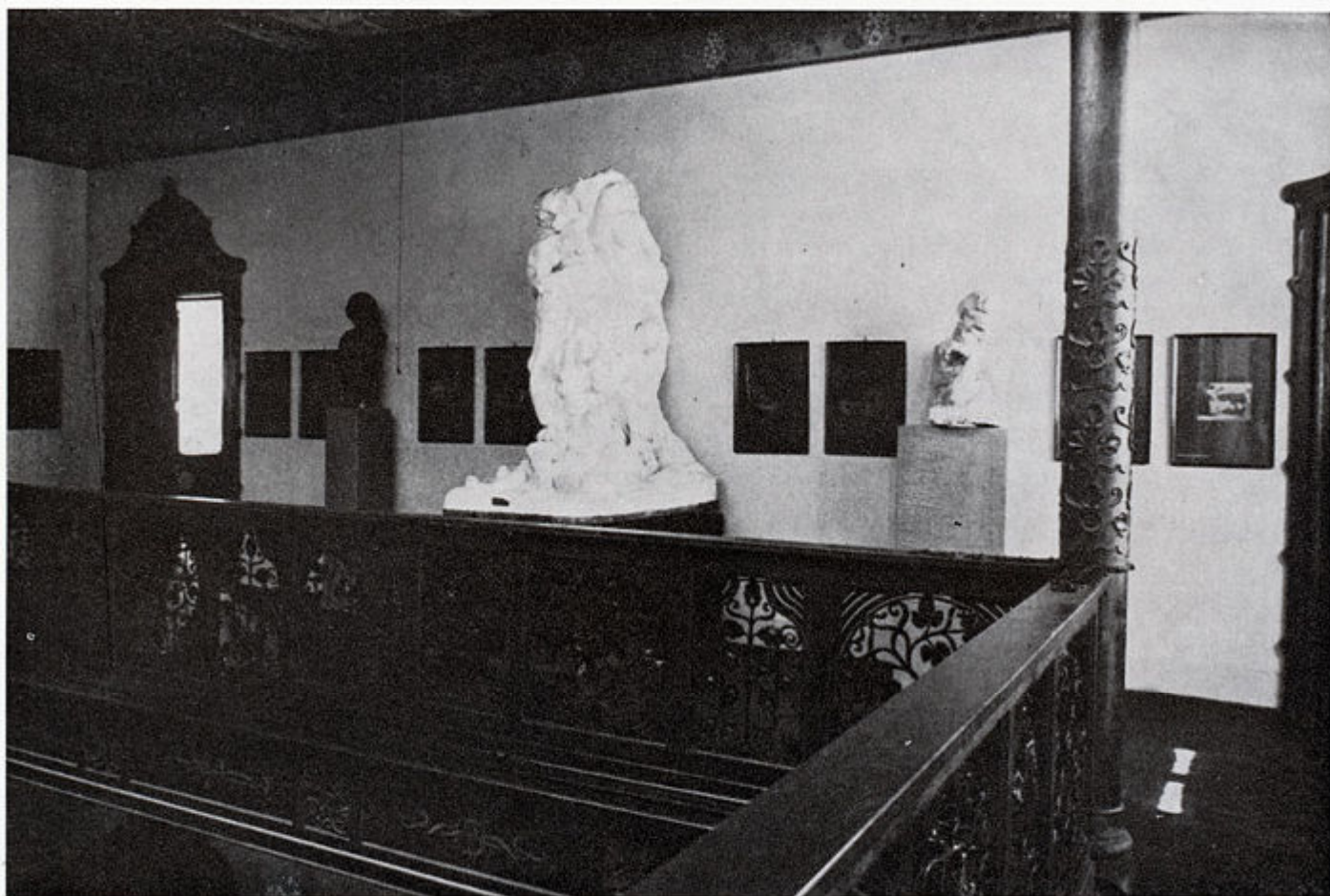

Muzej grada Zagreba. Stalni postav

Moderna galerija, Zagreb. Stalni postav u prostoru Muzeja za umjetnost i obrt (od 1909—1934).

Moderna galerija, Zagreb. Stalni postav u prostoru Muzeja za umjetnost i obrt (od 1909—1934).

Od samog početka zamišljeno je istovremeno osnivanje Gradske knjižnice i Gradskog muzeja.

Do ostvarenja dolazi već 1907. godine kada je Laszowski ponudio da će on i Društvo Braće Hrvatskog Zmaja voditi brigu i urediti obadvije ustanove.

Za smještaj Knjižnice i Muzeja određene su prostorije u Kamenitim vratima koje je trebalo najprije preurediti.

Brigu o Muzeju preuzeo je Laszowski a o Knjižnici Velimir Deželić.

Društvo Braće Hrvatskog Zmaja uputilo je 2. IX 1907. poziv i molbu građanstvu da poklonima predmeta historijske vrijednosti pomogne osnivanje i uređenje Knjižnice i Muzeja. Odaziv je bio velik i prostorije u Kamenitim vratima brzo su se popunile tako, da nije bilo mjesta za uređenje stalne postave, već je Društvo odlučilo prirediti povremene tematske izložbe.

U suradnji sa Zemaljskim arhivom prva je priređena »Trenkova izložba« (28. XI 1909) na kojoj je bila izložena kolekcija portreta i grupa Trenkovih pandura.

Zatim je Društvo namjeravalo prirediti još nekoliko izložbi kao »Godina 1848«, »Hrvatski gradovi i gradine«, »Heraldička izložba« i druge, ali zbog sve većeg prirasta starina nije bilo prostora za izložbe.

Izvjestaji o darovateljima objavljivani su u zagrebačkom dnevnom tisku. Među brojnim darovima vrijedno je spomenuti namještaj radne sobe Ivana Trnskog, koji je Muzeju poklonila (1910) njegova obitelj, zatim dijelovi tiskare Ljudevita Gaja, predmeti mlinarskog ceha, zbirka slika starog Zagreba, poklon Stjepana Širole, zbirka zagrebačkih starina Milana Accurtija i drugi.

Već 1910. godine zbog prenatrpanosti u prostorijama Kamenitih vrata pokrenuto je pitanje novih prostorija. Tadanji gradonačelnik Janko Holjac predlagao je zgradu cistercitskog samostana na Dolcu za smještaj Knjižnice i Muzeja.

Do I svjetskog rata pitanje smještaja nije riješeno pa i nekoliko godina poslije rata prostorije u Kamenitim vratima predstavljale su pravo skladište starina, a time je bio onemogućen normalan rad i razvoj Muzeja.

Takvo stanje prekinuto je akcijom Odbora za priredbu Kulturnohistorijske izložbe grada Zagreba 1925. povodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskog kraljevstva. Odbor je uputio poziv građanima za prikupljanje starina i sudjelovanje na izložbi.

Izložba je održana od 11. do 21. listopada 1925. u prostorijama Umjetničkog paviljona, Sveučilišne knjižnice i Hrvatskog narodnog kazališta.

Tim povodom izdan je i Katalog, koji je sastavio i uredio Artur Schneider.

Već u toku priprema za izložbu pomišljalo se na obnovu i reorganizaciju Gradskog muzeja. Osnovan je i Odbor (Vjekoslav Klaić, Svetozar Rittig i drugi), koji je uputio poziv i molbu građanima da po završetku izložbe poklone svoje starine za uređenje Muzeja. Predloženo je da se Muzej privremeno smjesti u donjim prostorijama Umjetničkog paviljona i preda pod upravu Gradskog poglavarstva, a pokrenuto je i pitanje gradnje nove zgrade.

Na sjednici 23. lipnja 1926. Gradsko zastupstvo preuzelo je Muzej i donijelo zaključak da se za njegovu upravu izabere poseban kuratorij od tri lica pod predsjedanjem gradonačelnika. U kuratorij, uz gradonačelnika Vjekoslava Heinzla, ušli su Emilij Laszowski, Đuro Szabo i Svetozar Rittig.⁶³

Svečano otvorenje Muzeja bilo je 14. kolovoza 1926. Upravu Muzeja preuzeo je potkraj 1927. Đuro Szabo, a ravnateljem je imenovan u srpnju 1928. Tada je kuratorij donio i Statut prema kojem uz ostalo Gradski muzej mijenja naziv u Muzej grada Zagreba, a također je odlučeno da časopis »Narodna starina« postaje glasilo Muzeja.

Nakon otvorenja zbirke Muzeja i dalje su se povećavale darovima i otkupom, a suterenske prostorije Umjetničkog paviljona nisu pružale siguran smještaj muzealijama, pa je 1930. ponovno pokrenuto pitanje novih prostorija; o tom problemu piše Szabo 1934, a 1938. Gradsko zastupstvo donosi odluku o potpunom preuređenju Umjetničkog paviljona za smještaj Gradske knjižnice i Muzeja grada Zagreba.

Prilikom proslave 25-godišnjice svog osnutka Gradska štedionica poklonila je 1938. godine 3,500.000 dinara za gradnju nove muzejske zgrade. Tim povodom i »Društvo Zagrepčana« uputilo je tadanjem gradonačelniku Teodoru Peičiću, pismo sa zahtjevom da se riješi pitanje preseljenja Muzeja iz Umjetničkog paviljona u neku od historijskih zgrada u Gornjem gradu.

Sva nastojanja i akcije oko preseljenja Muzeja prekinuo je II svjetski rat.

Poslije oslobođenja Muzeju su dodijeljene najprije prostori u Opatičkoj 8 i tu je otvoren 24. ožujka 1946, a već početkom 1947. Muzej seli u zgradu nekadanjeg samostana klarisa u Opatičkoj 20.⁶⁴

Muzejske zbirke danas sadrže materijal, koji prikazuje kulturnu, umjetničku, političku i ekonomsku prošlost glavnog grada Hrvatske.

Muzej starina o upravi općina

Upravni odbor Društva općinskih činovnika Hrvatske i Slavonije na svojoj sjednici 25. XI 1928. predložio je da se u Zagrebu osnuje muzej koji bi prikazao razvoj općina i njihov rad od najstarijih vremena do danas.

Upućena je bila i preporuka kotarskim organizacijama da počnu prikupljati predmete za muzej, ali prijedlog nije ostvaren.

Muzej Stjepana Radića

Godine 1928. poslije smrti Stjepana Radića predloženo je da se osnuje Radićev memorijalni muzej.

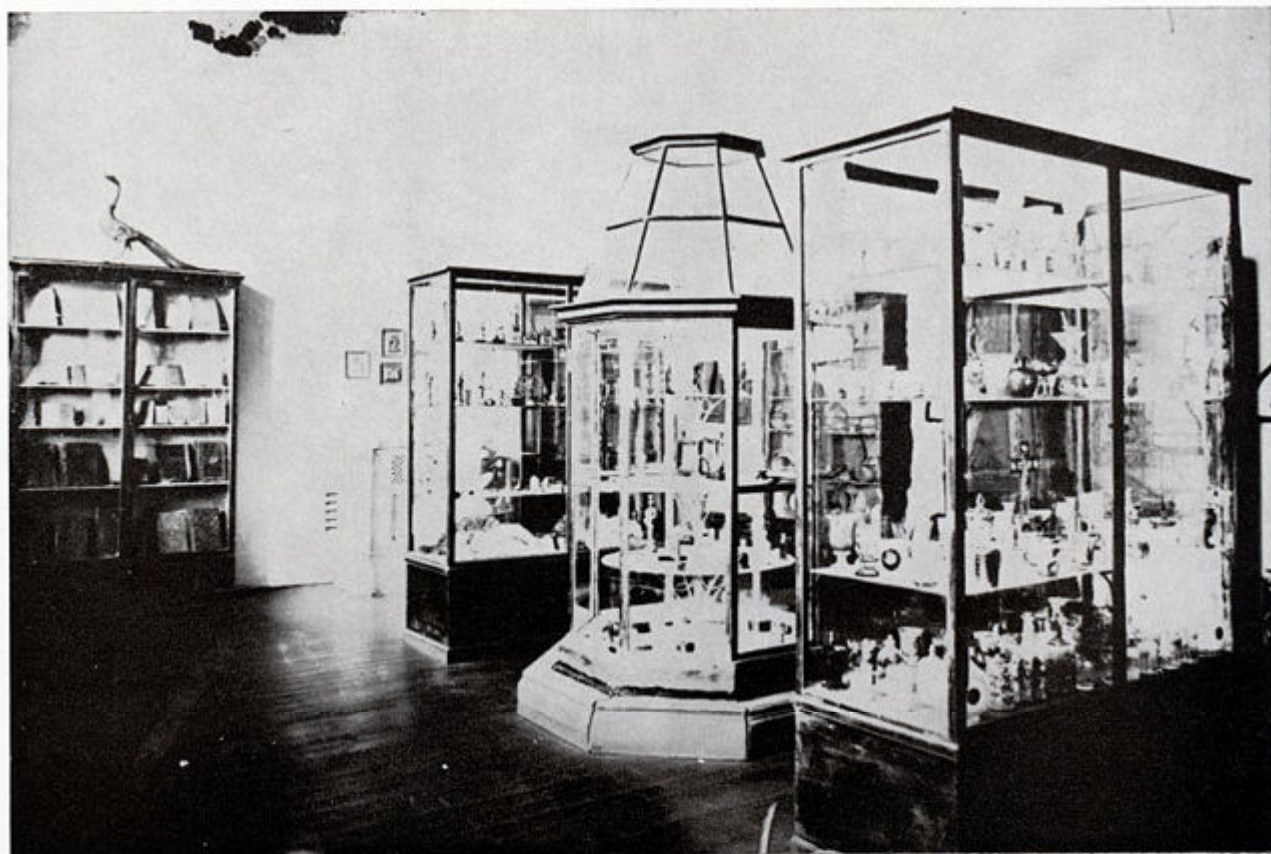
Taj prijedlog ponovljen je 1936, a i 1938. povodom 10-godišnjice Radićeve smrti, ali ovog puta kao Hrvatski seljački muzej u spomen braće Radića.

Muzej je trebao prikazati socijalni razvitak hrvatskog seljaštva. Do ostvarenja nije došlo.

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. Postav tzv. barokne sobe na I katu. Foto: Griesbach, 1931. god.

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. Stalni postav zbirke stakla, metala i predmeta od slovačke. Foto: Griesbach, 1910. god.

Muzej za povijest zdravstva

Godine 1942. u okviru Zbora liječnika Hrvatske počele su pripreme za osnivanje muzeja, koji će prikazati povijest zdravstva u Hrvatskoj od najdavnijih vremena do danas.

Muzej je smješten u zgradi Hrvatskog liječničkog doma (Šubićeva 9) i otvoren 1944. povodom proslave 70-godišnjice osnutka Zbora liječnika.

Zbirke Muzeja sadrže medicinske instrumente XIX st., stare medicinske knjige od XVIII st., građu o pučkim metodama liječenja i portrete liječnika.

Poslije oslobođenja (1954) Muzej je potpuno preuređen, a zbirke popunjene novim predmetima. Danas je muzej zatvoren.

Muzej za umjetnost i obrt

Već u Pravilima Narodnog muzeja, koja su potvrđena 4. III 1866. bilo je predviđeno da se s vremenom osnuje zbirka umjetnina i predmeta umjetničkog obrta, a 1868. godine Izidor Kršnjavi predlaže osnivanje Društva umjetnosti, kojemu bi zadatak bio, uz podupiranje domaće umjetnosti i umjetnog obrta, prikupljanje predmeta i osnivanje Odjela za umjetnost i obrt Narodnog muzeja u Zagrebu.

Društvo je osnovano tek 1879. godine.

Već na osnivačkoj skupštini Društva umjetnosti od 23. II 1879. prihvaćen je prijedlog da se priredi umjetničko-obrtna izložba prilikom otvorenja zgrade Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a uz to je Kršnjavi predložio da se Zemaljskoj vladi uputi molba za izdvajanje umjetničko-obrtnih predmeta iz Arheološkog odjela i za osnivanje novog Odjela Narodnog muzeja.

Kršnjavi je izradio i detaljnu osnovu za uređenje i prijedlog Statuta budućeg Odjela za umjetnost i obrt Narodnog muzeja. Šime Ljubić, tadanji ravnatelj Arheološkog odjela protivio se izdvajanju predmeta i uspio je spriječiti ostvarenje Kršnjavijeve zamisli. O tome je u »Obzoru« vođena 1879. godine žučna polemika između Ljubića i Kršnjavog.

Potkraj 1879. godine (15. XII) Društvo je priredilo prvu izložbu kao uvod u umjetničko-obrtnu izložbu koju je namjeravalo održati prilikom otvorenja palače Jugoslavenske akademije. Svrha izložbe bio je otkup predmeta za budući Muzej za umjetnost i obrt, što je i uspjelo, pa je Društvo 17. II 1880. odlučilo vlastitim snagama osnovati Muzej.

Prve prostorije Muzeja bile su u Gajevoj 23, gdje je i otvoren u ljeto 1880. Ali već 9. XI 1880. potres, koji je zadesio Zagreb, oštetio je i zgradu u kojoj se nalazio Muzej, pa je Društvo Muzej zatvorilo, a zbirke su pohranjene u podrumu Akademijine palače.

Ljeti 1881. Odbor za izložbu Društva umjetnosti uputio je poziv i upute povjerenicima pri sakupljanju predmeta za izložbu domaćeg kućnog obrta. Izložba je otvorena 20. XI 1881. u zgradi Jugoslavenske akademije. Tom prilikom Društvo je otkupilo velik broj izložaka i počelo s pripremanjima za uređenje i ponovno otvorenje Muzeja.

Muzej je ponovno otvoren 9. VII 1882. u ulici Marije Valerije (danas Praška) br. 3. Tom prilikom zauzimanjem F. Račkog Ljubić je predao zbirke narodnog veziva.

Potreba većeg broja majstora za popravak katedrale i mnogih kuća poslije potresa bila je neposredni povod da Kršnjavi potakne osnivanje Obrtne škole u Zagrebu, koja je 11. XI 1882. počela radom u nekadašnjoj Plemićevoj kući na Dolcu.

Upravu Obrtne škole zemaljska vlada povjerila je Društvu umjetnosti, ali već 1886. Društvo predaje i zbirke Muzeja na upravu Zemaljskoj vladi, koja ih je spojila s Obrtnom školom, te počela gradnju zajedničke zgrade za obje ustanove.

Gradnja zgrade dovršena je 1892. godine, ali su prostorije privremeno poslužile za novoosnovani ženski licej, a zbirke Muzeja opet pohranjene u podrumu Akademijine zgrade gdje su ostale do 1898. godine.

Godine 1899. predložena je Zemaljskoj vladi osnova za uređenje zbirke Muzeja koje su kroz sve ovo vrijeme, unatoč mnogih seljenja i oskudice prostora stalno povećavane darovima i otkupom.

Godine 1907. bilo je predloženo da se iz Arheološkog odjela izdvoji historijska zbirka i zbirka oružja i pohrani u Muzeju za umjetnost i obrt, ali se tome usprotivio Viktor Hoffiller.

Tokom vremena povećala se i zbirka narodnih veziva, pa je Uprava Muzeja povjerila 1907. rad na popisu i Katalogu zbirke, Jelici Belović-Bernadzikowskoj.

Godine 1908. Zemaljska vlada potvrdila je privremeni statut Muzeja, a 19. V 1909. godine Muzej je po treći puta otvoren. Ravnateljem je imenovan Levin Horvat, poznati zagrebački skupljač starina i narodnog veziva. Pod njegovom upravom Muzej je lijepo napredovao dok nije buknuo I svjetski rat.

Za vrijeme rata veći dio predmeta pohranjen je na sigurno mjesto, a u dio prostorija smještena je bolnica Crvenog križa.

Prema muzejskom zakonu od 26. VI 1918. godine Narodni muzej imao je pravo osnivati nove odjele pa je tako 1919. Muzej za umjetnost i obrt prestao biti sastavni dio Obrtne škole i postao samostalan Odjel za umjetnost i obrt Narodnog muzeja u Zagrebu. Iste godine izdvojena je etnografska zbirka i predana novoosnovanom Etnografskom muzeju.

Novim ravnateljem imenovan je Đuro Szabo koji je na toj dužnosti ostao do 1926. godine, kada ga je naslijedio Antun Jiroušek.

Uz velike napore Jiroušek je 1931. godine zbirke Muzeja temeljito preuređio.

Godine 1933. za ravnatelja dolazi Vladimir Tkalčić. Već slijedeće godine počele su pripreme za uređenje Odjela za grafiku, tiskarstvo i knjigoveštvo, te za fotografiju. Taj odjel otvoren je 1940. godine.

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. Sakralna zbirka u atriju muzeja. Foto: Griesbach, 1931.

Za vrijeme II svjetskog rata zbirke su spremljene u podrum, a poslije oslobođenja nov postav Muzeja za umjetnost i obrt izvršio je Vladimir Tkalčić od 1946. do 1948. u suradnji sa Zdenkom Vojnovićem, koji ga je 1952. godine i naslijedio na dužnosti ravnatelja Muzeja.⁶⁵

Narodni muzej do 1878. godine

Početak XIX stoljeća buđenjem nacionalne svijesti javlja se i potreba za osnivanjem ustanova koje bi skupljale, čuvale, i proučavale prirodu i prošlost pojedinih naroda.

Ideju za osnivanje Narodnog muzeja u Zagrebu dao je Ljudevit Gaj 1829. godine objavivši svoj kulturni program narodnog preporoda, a 1836. podnio je Hrvatskom saboru prijedlog da se osnuje učeno društvo, koje bi podiglo narodnu knjižnicu i muzej.

Sabor je prijedlog prihvatio, ali ga bečka vlada nije potvrdila. Unatoč toga 1838. osnovana je Narodna čitaonica, 1841. Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, a 1842. Matica ilirska.

Ovim su udruženjima počeli stizati pokloni starina i prirodnina za buduće muzejske zbirke, pa i novčani prilozi za nabavu vrijednih predmeta.

Potkraj 1845. u Beču je izdan Katalog numizmatičke zbirke dvorskog savjetnika Leopolda Welzla. Dražba zbirke bila je najavljena za 7. I 1846. u Beču. Tim povodom Bogoslav Šulek objavio je u »Danici« poziv i preporuku da se zbirka otkupi za Narodni muzej. Zauzimanje tajnika Dvorske kancelarije Metela Ožegovića sakupljena je potrebna svota i otkupljen je dio zbirke, uglavnom slavenskih novaca.

Iste godine u veljači kupljena je na dionice palača grofa Dragutina Draškovića (Opatička 18) i tu su smještene prve muzejske zbirke, što ujedno znači i stvarni osnutak Narodnog muzeja.

Upravu i uzdržavanje Muzeja preuzelo je Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, a prvi čuvar zbirki bio je tajnik Društva Dragutin Rakovac. Ali sredstva Društva bila su skromna, pa je već 1847. Ljudevit Vukotinović u Gajevim »Novinama« objavio prijedlog da Hrvatski sabor zakonom odredi visinu novčanog doprinosa svakog građanina, u zakladu Muzeja. Prijedlog je dopunio Ljudevit Gaj preporukom da utvrđeni iznos bude 2 krajcara po stanovniku.

To je ponukalo Vjekoslava Babukića da u istim Gajevim »Novinama« uputi poziv hrvatskim zastupnicima da zatraže od Ugarsko-hrvatskog sabora novčanu pomoć za Narodni muzej u Zagrebu kao što se daje pomoć Narodnom muzeju u Budimpešti.

Odaziv na Vukotinovićev prijedlog bio je uspješan. Izvještaje o novčanim prilozi objavljivao je Rakovac u Gajevim »Novinama« tokom cijele 1847. godine.

Poslije smrti Rakovca Muzej je kratko vrijeme vodio Aleksa Praunsperger, a već 1855. zbirke preuzima Ljudevit Vukotinović. Uz njega je povremeno arheološku zbirku uređivao umirovljeni major Mijo Sabljar, koji 1862. preuzima upravu cijelog Narodnog muzeja. Darovi su stalno pristizali i vrijedno

je spomenuti da je već 1862. Ilija Barić (župnik u đakovačkoj biskupiji), po nagovoru biskupa Strossmayera, poklonio Narodnom muzeju egipatsku mumiju, upravo onu, po kojoj je poslije Muzej postao poznat u svijetu.

Sabljar je odmah po dolasku počeo popisivati i uređivati zbirke Muzeja, a u tom poslu zamolio je i pomoć »Društva za poviestnicu i starine južnoslavenske«, te je na sjedinici Društva od 10. XI 1862. zaključeno da se izabere Odbor stručnjaka, koji će pod predsjedništvom Sabljara urediti zbirke Muzeja. Za zbirku starina izabran je Matija Mesić, za prirodoslovnu zbirku Josip Torbar, a za muzejsku knjižnicu Vjekoslav Babukić.

Za popunjenje zbirki Sabljar je nekoliko puta upućivao pozive za sakupljanje starina i prirodnih rijetkosti, a pokretao je i akcije skupljanja novčanih priloga npr. za otkup slika Ivana Zaschea i otkup knjižnice Pavla Josefa Šafarika (1863),⁶⁶ zatim za otkup numizmatičke zbirke Franje Diericha iz Siska (1864). Sve ove akcije imale su mnogo uspjeha.

Na žalost, Sabljar nije više dugo živio, umro je 21. XII 1865. Privremenim čuvarom prirodoslovne zbirke imenovan je Josip Schlosser, a za zbirku starina i knjižnicu određen je Vatroslav Jagić.

Hrvatski sabor je još 1861. godine na prijedlog saborskog Naučnog odbora, kojem je bio predsjednikom biskup Strossmayer, podnio kralju molbu za odobrenje pravila Narodnog muzeja. Kralj Franjo Josip I je odobrio Pravila tek 4. III 1866. godine. Tako je nakon punih 30 godina od zaključka Sabora Narodni muzej postao zemaljskim zavodom pod zaštitom Sabora, ali pod upravom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Predaja Muzeja izvršena je 19. I 1868. o čemu su zapisnik potpisali dotadašnji čuvari Muzeja Vatroslav Jagić i Josip Schlosser, a u ime Akademije pod predsjedništvom Franje Račkog, arheološko-numizmatičku zbirku s knjižnicom preuzeo je Šime Ljubić, a prirodoslovne zbirke Spiridion Brusina.

Na sjednici Akademije od 9. II 1868. izabran je Muzejski odbor koji je u ime Akademije upravljao Muzejem i Zemaljskoj vladi podnosio godišnje izvještaje o stanju zbirki Muzeja. U Odbor su ušli Franjo Rački, Josip Schlosser i Petar Matković.

Proglasom od 1. V 1868. Akademija je obavijestila javnost o preuzimanju uprave Narodnog muzeja i uputila poziv građanima za suradnju u prikupljanju predmeta za zbirke Muzeja.

Odaziv je bio velik a o pristiglim darovima Ljubić je objavljivao dvomjesečne izvještaje u zagrebačkom dnevnom tisku (Narodne novine i Obzor).

Iste godine skupljeni su i novčani prilozi za otkup zbirke egipatskih starina baruna Franje Kollera.

Ubrzo su prostorije u »Narodnom domu« postale pretijesne pa je već 1868. predložena gradnja nove muzejske zgrade i to u Donjem gradu prema Savi.

Za ostvarenje ovog prijedloga nije bilo dovoljno financijskih sredstava pa je iste godine započeta dogradnja zgrade »Kasina« u Demetrovoj 1 i već 1869. u nove prostorije preseljene su prirodoslovne zbirke.

Godine 1870. Šime Ljubić pokrenuo je izdavanje glasila Narodnog muzeja pod naslovom »Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu«, ali je uspio izdati samo jedan svezak, a 1876. o vlastitom trošku drugi svezak i to je bila jedina izdavačka akcija Narodnog muzeja.

Jugoslavenska akademija upravljala je Narodnim muzejem do 1878. godine, kada je 14. IX donijet Zakon o uređenju Narodnog muzeja. Prema tom Zakonu Muzej se odvaja od Akademije i dolazi pod upravu Zemaljske vlade, a zbirke se dijele u tri odjela: arheološki, zoološki i mineraloški, koji od tada djeluju samostalno kao Odjeli Narodnog muzeja.

Poštanski muzej

O potrebi prikupljanja poštanskih isprava, maraka i ostalih predmeta, te o osnivanju Poštanskog muzeja, pisano je još 1942. godine.

Muzej je osnovan poslije oslobođenja 1953. sa zadatkom da prikuplja građu za povijest PTT službe u Hrvatskoj. Danas radi u sastavu RO »PTT« prometa i nije otvoren za javnost.

Socijalni muzej

Ideja da se osnuje Socijalni muzej javila se još prije I svjetskog rata osnivanjem Sociološkog društva u Zagrebu.

Osnivači Društva namjeravali su sabirati podatke za poznavanje društvenih prilika, posebno zdravstvenih u Hrvatskoj, a Muzej je te podatke trebao statistički obraditi i prikazati na tabelama.

U provođenju te zadaće Socijalni muzej je početkom svibnja 1914. priredio i prvu izložbu na temu alkoholizma.

Dalju akciju prekinuo je I svjetski rat, pa je 1918. godine ponovno pokrenuto pitanje osnutka Sociološkog društva i Muzeja.

Zadaća Društva tada je proširena na proučavanje socijalnih i ekonomskih prilika u Hrvatskoj i na odgojno-prosvjetno djelovanje u narodu.

Rad Društva počeo je u proljeće 1919. najprije predavanjima, a trebao je nastaviti s izdavanjem publikacija, osnivanjem Muzeja i sabiranjem nužnog materijala za socijalno istraživanje. Zbog neriješenih stranačko-političkih pitanja, akcija je opet prekinuta.

Društvo je ponovno počelo radom 1921. priredivši nekoliko predavanja Alberta Bazale, Ferde Šišića i drugih, ali u dnevnom tisku nema vijesti o daljoj aktivnosti Društva, ni o osnutku Muzeja.

Strossmayerova galerija starih majstora JAZU

Biskup Josip Juraj Strossmayer nastavljaajući tradicije iliraca i provodeći u djelo njihov program, uz svoj lični ugled i autoritet, uložio je i potrebna financijska sredstva za osnutak triju ustanova od posebnog značenja za razvoj kulturnoprosvjetnog, naučnog i umjetničkog života u Hrvatskoj. Uz Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti i Hrvatsko narodno kazalište utemeljio je i Galeriju slika.

Već 1866. Strossmayer je imenovao Akademiju baštinicom svih svojih slika i umjetnina, koje je počeo skupljati odmah po dolasku (1850) u Đakovo.

Ovu svoju odluku potvrdio je i darovnicom od 2. X 1868. godine.

Boraveći 1874. u Zagrebu Strossmayer je odlučio da i prije svoje smrti prenese zbirku slika iz Đakova u Zagreb. Odmah je dao i prijedlog da se izradi nacrt za dogradnju tadašnje zgrade JAZU (»Narodni dom«) za smještaj Galerije slika, ali već iduće godine prilikom boravka u Zagrebu (21. III 1875) obećaje da će pokloniti veću svotu novaca za gradnju nove zgrade JAZU, u kojoj će se smjestiti i Galerija. To je i učinio poklonivši Akademiji darovnicom od 25. III 1875. svotu od 40.000 forinti.

O poklonu je Akademija obavijestila Gradsko zastupstvo grada Zagreba i ujedno uputila molbu da ono pokloni prikladno gradilište za zgradu.

Već u travnju 1875. Gradsko zastupstvo ustupa Akademiji gradilište na Strossmayerovom šetalištu, a izrada nacrtu povjerena je bečkom arhitektu Friedrichu Schmidtu.

Akademija je uputila i poziv građanstvu da svojim novčanim priložima pomogne gradnju nove zgrade.

Ubrzo su se u dnevnom tisku pojavili prvi popisi darovatelja, ali i polemika oko izbora mjesta za gradnju. Predložene su dvije mogućnosti: Strossmayerovo šetalište u Gornjem i Zrinski trg u Donjem gradu.

Gradsko zastupstvo na svojoj sjednici od 22. V 1877 zaključilo je da otkupi gradilište na južnoj strani Zrinskog trga, pa je i arhitekt Schmidt morao izraditi novi nacrt za zgradu, koja će odgovarati novom ambijentu.

Gradnja zgrade započela je u kolovozu 1877. godine, a dovršena je u ljetu 1880. Za smještaj Galerije određene su sve prostorije drugog kata.

Na sjednici Akademije od 27. II 1883. prihvaćena su Pravila prema kojima je Galerija dobila naziv »Strossmayerova galerija«.

Zbirku je preuzeo Izidor Kršnjavi i na trošak Strossmayera prenio iz Đakova u Zagreb. Preseljenje je dovršeno 13. VII 1883. godine.

Prvu postavu Galerije uredio je Kršnjavi koji je i imenovan prvim ravnateljem.

Galerija je svečano otvorena 9. XI 1884. godine, a već slijedeće 1885. sastavio je Ćiro Truhelka prvi katalog pod naslovom »Sbirka slika Strossmayerove galerije Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.«

U razdoblju od 1868. do 1884. Strossmayer je nastavio skupljanjem umjetnina pa je zbirka, koja je u vrijeme darovanja (1868) brojila 117 umjetničkih djela, prilikom otvorenja imala već 256 umjetnina.

I nakon otvorenja Galerije Strossmayer je kupovao pa i naručivao umjetničke slike, osobito od domaćih umjetnika.

U razdoblju do završetka I svjetskog rata Strossmayerov primjer slijede brojni donatori. Najčešće se radi o poklonima manjeg opsega, ali su pojedinci poklonili i čitave zbirke slika. Među donatorima Strossmayerove galerije sva-

kako treba spomenuti Baltazara Odescalchi iz Iloka (1888), Franju Račkoga i Zdenku Švrljuga (1890), Aleksandru Mlinarić Davydovu (1910) i druge.

Godine 1908. car Franjo Josip I poklonio je Galeriji 6.000 kruna za kupnju radova s izložbe »Lade« za Odjel moderne likovne umjetnosti.

Posebnom vrijednošću i kvalitetom odlikuje se zbirka umjetnina Etiennea marquisa de Piennesa (1825—1911) iz Vrbovca, koji je već 1903. poklonio dio svojih umjetnina, a najvrijednije ušle su u fundus Galerije poslije njegove smrti.

Međutim, kako su se tokom 40 godina opstanka Strossmayerove galerije zbirke proširivale umjetničkim djelima i stranih starih i suvremenih domaćih umjetnika, to je 1925. tadanji predsjednik Akademije Gavro Manojlović pozvao u Zagreb Gabrijela Téreya, direktora Galerije starih majstora u Budimpešti, da Galeriju temeljito preuredi.

Térey je u zajednici s tadanjim ravnateljem Galerije Menci Clementom Crnčićem izvršio selekciju izložaka i sistematizaciju umjetnina prema slikarskim školama, te predložio njihov smještaj u dvoranama. Preuređena Galerija ponovno je otvorena 7. XI 1926. godine.

Od umjetnina suvremenih umjetnika uređen je (1929) Odjel suvremene likovne umjetnosti.

Poslije I svjetskog rata zbirka Galerije proširuje se uglavnom brigom Jugoslavenske akademije a od 1928. brigu oko čuvanja i povećavanja fundusa Galerije preuzima novoosnovano »Društvo prijatelja Strossmayerove galerije«. Društvo je bilo vrlo aktivno i rezultat te aktivnosti i uspješnog rada bio je taj da je Galerija primala vrijedne umjetnine a nije imala prostora da ih sve izloži, pa se 1939. i 1940. godine pomišljalo na uređenje i proširenje Umjetničkog paviljona za smještaj Strossmayerove galerije.

U vrijeme II svjetskog rata umjetnine su pohranjene na sigurnom mjestu, a nakon oslobođenja Galerija je ponovno otvorena, doduše u starom postavu, ali već 1947. izvršena je reorganizacija.

Šumarski muzej

Hrvatsko-slavonsko šumarsko društvo u Zagrebu još kod priprema za milenijsku izložbu 1896. u Budimpešti odlučilo je sagraditi paviljon, koji će kasnije služiti zajedno sa izlošcima za utemeljenje Šumarskog muzeja u Zagrebu.

Poslije izložbe u Budimpešti Društvo je ipak odlučilo da paviljon proda, a dobivenim novcem, kao i novčanim priložima darovatelja 1897. započeta je izgradnja šumarskog doma i Muzeja na gradilištu (danas Ul. 8 maja) koje je poklonila općina grada Zagreba.

Tokom 1897. i 1898. u »Šumarskom listu« objavljujani su zapisnici sjednica Društva, na kojima su se između ostalog podnosili izvještaji o toku gradnje i popisi darovatelja novčanih priloga i predmeta za zbirku Muzeja.

Naredbom Zemaljske vlade od 7. X 1898. odobreno je otvaranje Šumarske akademije. Predviđeno je da će Akademija za nastavu koristiti zbirke križevačkog šumarskog zavoda, a zbirke Hrvatsko-slavonskog šumarskog društva smjestit će se u novoj zgradi Šumarskog doma i otvoriti za javnost pod nazivom Šumarski muzej.

Šumarski dom i Muzej otvoreni su 20. X 1898. godine, a već na sjednici Društva od 12. III 1899. voditelj Muzeja Ivan Partaš predložio je da se zbog uređenja zbirke Muzej privremeno zatvori.

Preuređenje zbirke povjereno je Augustu Langhofferu.⁶⁷ Izrađen je i Katalog zoološke zbirke Muzeja (1899).

U dnevnom tisku 1901. pokreće se pitanje ponovnog otvaranja Muzeja, ali nema podataka da je Muzej i otvoren za javnost.

Trgovačko-obrtnički muzej

O potrebi osnivanja Trgovačkog muzeja u Zagrebu, po uzoru na takve muzeje u zapadnoj Evropi, pisano je već 1888. godine, a na sjednici Trgovačko-obrtničke komore 30. I 1891. tadanji predsjednik Janko Grahor u svom pozdravnom govoru istakao je korisnost i ulogu trgovačko-obrtničkih muzeja u unapređenju trgovine i obrta.

U kolovozu iste godine Komora je prigodom Jubilarne izložbe Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva održala i skupštinu hrvatskih obrtnika na kojoj se između ostalog raspravljalo o »ustrojstvu zemaljske industrijalne dvorane (trgovačkog muzeja), spojene sa stalnom izložbom uzoraka«. Tom prilikom donijeta je i odluka o osnivanju Muzeja.

Nakon prihvaćene ideje o osnutku Trgovačko-obrtničkog muzeja počelo je sabiranje priloga za gradnju muzejske zgrade.

Prvi korak učinila je Komora izdvojivši (29. XII 1891) dio svoje imovine (6000 forinti). Na sjednici Komore 18. I 1892. izabran je i Muzealni odbor, kojem je povjerena zadaća da pronađe sredstva za provedbu zaključaka i izgradnju zgrade Muzeja i Komore.

Na svojoj sjednici od 23. III 1893. Komora je prihvatila i pravila Muzeja, a 1896. Gradsko zastupstvo poklonilo je gradilište na Zapadnom perivoju (danas Mažuranićev trg).

Trgovačko-obrtnička komora uputila je i molbu novčanim zavodima da prilozima pomogu izgradnju.

Gradnja zgrade Muzeja i Komore počela je 5. VIII 1902. godine, a Muzej je otvoren 20. XI 1904. postavljanjem stalne izložbe industrijskoobrtničkih proizvoda.

Vrijednost Muzeja bila je znatno podignuta odlukom Komore da osnuje i etnografsku zbirku.

Godine 1905. Salomon Berger ustupio je dio svoje privatne etnografske zbirke na korištenje, a pristizali su i darovi. Te godine održana je etnografska izložba, a već slijedeće godine Muzej izdaje katalog »Narodnopolisne zbirke«, koji je priredila Jelica Belović-Bernadzikowska.

Muzej je imao stalnu izložbu obrtničkih proizvoda, ali je priređivao često i izložbe radova pojedinih obrtnika.

Prema popisima darovatelja u zagrebačkom dnevnom tisku vidljivo je da su skoro svakodnevno stizali za muzejske zbirke i već 1908. Muzej je krcat izlošcima, pa je Muzealni odbor (29. V 1908) predložio proširenje i dogradnju zgrade.

Dogradnja je zamišljena kao trokatnica sa pročeljem na Savsku cestu, a izvedena je tek 1913. godine.

Prvi svjetski rat prekinuo je daljnju djelatnost Trgovačko-obrtničkog muzeja, a poslije rata 1919. tu je smješten novoosnovani Etnografski muzej.

Godine 1930. Komora je namjeravala obnoviti Muzej i nastaviti radom, ali kako se nije našlo rješenje za smještaj Etnografskog muzeja, onemogućena je bila i obnova Trgovačko-obrtničkog muzeja.

LITERATURA

- Adresar muzeja u SFR Jugoslaviji. Muzeologija, 1972, sv. 12.
- Bach, Ivan.* Devedeseta obljetnica Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 19/1970, br. 1—2, str. 29—32.
- Bdčić, Boris.* Razvoj Arheološkog muzeja Istre u Puli. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 17/1968, br. 4—5, str. 5—10.
- Batović, Šime.* Arheološki muzej u Zadru. Zbornik Zadar. Zagreb 1964.
- Bauer, Antun i Krešo Nemeth.* Muzeji i arhivi. Zagreb 1957.
- Berc, Đurdica.* Muzej Hrvatskog Primorja. II Muzej Hrvatskog Primorja u Sušaku. Zbornik »Rijeka«. Zagreb 1953.
- Buntak, Franjo.* Prednost godina Muzeja grada Zagreba. Iz starog i novog Čagreba, 1957, sv. 1, str. 9—35.
- Filić, Krešimir.* Varaždinski muzej. Varaždin 1943.
- Gorenc, Marcell.* Kulturnohistorijski muzeji i umjetničke galerije u Hrvatskoj. Muzeologija, 1953, sv. 1, str. 6—18.
- Gunjača, Stipe.* Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Bulletin JA 1975, 1.
- Han, Verena.* Razvoj zbirke i muzeja od XIII do XIX vijeka na teritoriju Jugoslavije. Tkalčićev zbornik 1958, II 297—316.
- Logar, Janez.* Uvod u bibliografiju. Sarajevo 1973.
- Malinovski, Kazimir.* Dokumentacija muzeološke bibliografije. (Prijevod s poljskog) Muzealnictwo, 1973, sv. 21.
- Muzeji, Galerije i zbirke u SR Hrvatskoj. Zagreb 1981.
- Muzeji Jugoslavije. Beograd 1962.
- Muzeji Sjeverne Hrvatske. Varaždin 1956.
- Perčić-Čalogović, Iva.* Muzej Hrvatskog Primorja. I O postanku muzeja u Rijeci. Zbornik »Rijeka«. Zagreb 1953.
- Pinterović, Danica.* O razvoju osječkog muzeja. Osječki zbornik, 6/1958, str. 7—22.
- Zlamalik, Vinko.* Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1967.

* Dio literature naveden je u bilješkama

BILJEŠKE

- 1 Janez Logar. Uvod u bibliografiju. Sarajevo 1973, str. 13.
- 2 Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 3/1459, 4/1955, 10/1961—14/1965.
- 3 Muzeologija, 1972, sv. 14.
- 4 Verena Han. Razvoj zbirki i muzeja od XIII do XIX vijeka na teritoriju Jugoslavije. Tkalčićev zbornik, 1958, II, str. 297—316.
- 5 Društvo Braće Hrvatskog Zmaja osnovalo je Muzej grada Zagreba 1907. godine i Muzej Zrinskih i Frankopana u Ozlju 1930. godine.
- 6 R. N. U Bakru je otvoren mjesni muzej. Riječki list, 1949, br. 224.
- 7 Ivo Petricioli. Otvorenje preuređene arheološke zbirke u Biogradu na moru. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 3/1954, br. 3, str. 82.
- 8 Mira Ilijanić. Muzej Međimurja. Bulletin JA 1958, 1.
- 9 Zgrada je služila kao žitni magazin Dubrovačke Republike.
- 10 Društvo za unapređenje Dubrovnika i okolice osnovano 1921. godine.
- 11 M. Konjevod. Pred otvaranje Pomorskog muzeja u Dubrovniku. Vjesnik, 1949, br. 1242.
- 12 Muzeji Jugoslavije. Beograd 1962, str. 78.
- 13 Hedviga Dekker. Razvoj Gradskog muzeja u Đakovu. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 2/1953, br. 1, str. 8.
- 14 Miroslav Hirtz (1878—1944) kustos Zoološkog muzeja u Zagrebu.
- 15 Lelja Dobronić, Dvor Jastrebarsko. Kaj, 1975, br. 1—2, str. 157.
- 16 Ivana Vrbanić. Gradski muzej u Karlovcu. Bulletin JA 1957, br. 1, str. 64.
- 17 Leander Brozović. Muzej grada Koprivnice. Muzeji Sjeverne Hrvatske. Varaždin 1956.
- 18 Predrag Grdenić. Muzej grada Križevaca. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 2/1953, br. 3, str. 41.
- 19 Šime Batović. Arheološki muzej u Zadru. Zbornik Zadar Zagreb 1964, str. 685.
- 20 Andrija Kodrić imenovan je kustosom Muzeja 23. IV 1878.
- 21 Andrija Kodrić. Nješto o osječkom muzeju. Izvješće o Kr. velikoj gimnaziji u Osijeku 1879—80, str. 3.
- 22 Dopis od 10. IX 1898. u ime bana Khuena-Hederwaryja potpisao je predstojnik Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade, Oto Krajcsovics.
- 23 Zbirka je poklonjena Muzeju zaslugom njegova prijatelja Delimanića, kod kojeg je Zucker prije odlaska na liječenje zbirku pohranio.
- 24 Danica Pinterović. O razvoju osječkog muzeja. Osječki zbornik, 6/1958, str. 14.
- 25 Kamilo Firinger. Značenje današnjeg otvorenja osječkog muzeja. Glas Slavonije 1946, br. 492.
- 26 Vidi: Bibliografija, jed. 1679.
- 27 Vidi: bilješka 16.
- 28 S obzirom da u periodici koja mi je bila dostupna, nisam našla dovoljno podataka o Muzeju u Poreču, za ovaj kratak povijesni pregled koristila sam članak: Ante Šonje, Prigodom 70-godišnjice Muzeja grada i kotara Poreč. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 3/1954, br. 4. str. 101—102; br. 5. str. 225—226.
- 29 Društvo je osnovano u Poreču 1884. godine.
- 30 Boris Bačić. Razvoj Arheološkog muzeja Istre u Puli. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 17/1968, br. 4—5, str. 7.
- 31 Iva Perčić-Čalogović. Muzej Hrvatskog Primorja. I o postanku muzeja u Rijeci. Zbornik »Rijeka«. Zagreb 1953, str. 588.
- 32 R. Matejčić. Muzej Hrvatskog Primorja mijenja naziv. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 2/1953, br. 2, str. 20.
- 33 Kresnik Franjo (1865—1943) liječnik i graditelj violina.
- 34 i (35) Baur, Antun i Krešo Nemeth, n. d. str. 46.
- 36 Stipe Gunjača. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Bulletin JA 1957, br. 1, str. 54.
- 37 Bauer A. i K. Nemeth, n. d. str. 57.
- 38 Muzej je otvoren 7. IV 1936. u Branimirovoj 15.

- 39 Gradska biblioteka u Splitu osnovana je 1903. godine.
- 40 Stipe Gunjača n. d. str. 57.
- 41 Bauer A. i K. Nemeth, n. d. str. 60.
- 42 U zgradi »Kortil« bila je tvornica duhana. Prilikom rušenja nađeno je dosta predmeta iz rimskog doba, koji su smješteni u Gradski muzej u Sušaku.
- 43 (ak.) Muzej Hrvatskog Primorja na Trsatu. Riječki list, 1948, br. 181.
- 44 F. Dujmović. Muzej grada Šibenika. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 2/1953, br. 1, str. 11—12.
- 45 M. Despot. Bibliografija članaka s muzejskog i konzervatorskog područja izašlih na teritoriju NR Hrvatske od 1945—1953. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 3/1954, br. 3, str. 94.
- 46 Krešimir Filić. Varaždinski muzej. Varaždin 1943, str. 9.
- 47 i (48) Bauer A. i K. Nemeth, n. d. str. 69.
- 49 Š. Batović. n. d. str. 685.
- 50 Kulturnopovijesna zbirka izdvojena je tek 1940. godine, kada je osnovan Povijesni muzej Hrvatske.
- 51 Arheološko društvo »Siscia« osnovano je 1876. godine. Nalazi iz Siska pohranjeni su u Arheološkom muzeju kao posebna zbirka.
- 52 Prema dopisu Zemaljske vlade od 5. XII 1876. predloženo je da Akademija ustupi »Narodni dom« za vladine urede uz svotu od 80.000 forinti, uz uvjet da i Arheološki muzej seli u novu akademijinu zgradu.
- 53 Nugent Laval (1777—1862) general i ljubitelj starina uredio je 1838. na Trsatu bogatu zbirku antiknih starina. Zbirku je prodao njegov sin Albert Nugent.
- 54 Prema oporuci Hermine Jelačić, 16. IX 1901. ostavština bana Jelačića pripada historijskoj zbirci Narodnog muzeja u Zagrebu. Zbirka »Jelačića« danas se nalazi u Povijesnom muzeju Hrvatske.
- 55 Ivica Degmedžić. O radu Arheološkog muzeja u Zagrebu. Historijski zbornik, 3/1950, str. 267.
- 56 H. Tartaglija. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 1/1953, br. 3, str. 21.
- 57 Bauer, A. i K. Nemeth. n. d. str. 101.
- 58 Zbirku je 1690. otkupila Zagrebačka nadbiskupija, a prema ugovoru, koji je sklopljen između Prvostolnog kaptola i zemaljskog crara 30. VI 1914. smještena je u Sveučilišnoj knjižnici. Od 1947. nalazi se u Kabinetu grafike JAZU.
- 59 Nada Gollner. Osnutak Poljoprivrednog muzeja. Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, 4/1955, br. 4, str. 85.
- 60 Zbirku je 25. IX 1940. otkupila Banska vlada za Povijesni muzej Hrvatske.
- 61 Prvi svezak časopisa, koji je pokrenuo i uredio Šime Ljubić, izašao je 1870. godine. Drugi svezak izdao je Ljubić o svom trošku 1876.
- 62 Časopis je počeo izlaziti 1886. godine, a od 1908. nosi naslov »Glasnik Hrvatskoga prirodoslovnoga društva«.
- 63 F. Buntak. Pedeset godina Muzeja grada Zagreba. Iz starog i novog Zagreba, 1957, sv. 1, str. 23.
- 64 F. Buntak. n. d. str. 30.
- 65 Ivan Bach. Devedeseta obljetnica Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 19/1970, br. 1—2, str. 31.
- 66 Za otkup knjižnice obećali su doprinos biskup J. J. Strossmayer, J. Haulik i drugi, ali knjižnicu je otkupio Narodni muzej u Pragu.
- 67 Langhoffer August (1861—1940) profesor zoologije i od 1901. ravnatelj zoološkog muzeja u Zagrebu.

SUMMARY

A bibliography for the history of museums and museological problems in Croatia in the 19th century and in the first half of the 20th century (up to 1945.)

This work has primarily a bibliographic character. It deals with the retrospective bibliography encompassing the whole field of museums and museology and including various activities for the period beginning with the 19th century (i.e. from the foundation of the first public museums in Croatia) to 1945.

The bibliography contains 2.391 annotated bibliographical units together with the index of subjects.

Based upon the data of this bibliography a comprehensive survey of the foundation and work of various local museums in Croatia has also been compiled and included into this study.